

Duchovní život ve fotografii

Dominika Krošláková

Bakalářská práce
2024

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Dominika Krošláková
Osobní číslo: K21169
Studijní program: B0212A310004 Multimédia a design
Specializace: Reklamní fotografie
Forma studia: Prezenční
Téma práce: 1. Teoretická část:
Duchovní život ve fotografii
2. Praktická část:
a) katalog produktů nebo služeb:
Posvátné
b) výstavní soubor:
Kněz

Zásady pro vypracování

1. Teoretická část:

rozsah práce: minimálně 25 normostran čistého textu + předepsané přílohy (ilustrace, poznámkový aparát, použitá literatura, ...). Téma teoretické části by mělo souviset s tématy praktické části práce. Součástí obhajoby práce je přednáška na téma teoretické části bakalářské práce v rozsahu maximálně 15 minut včetně obrazové prezentace. Teoretická práce se odevzdává ve třech vyhotoveních, z toho dvě v pevných deskách s tím, že v jednom je vlepena obálka s flash diskem v tenkém provedení (tvar kreditní karty). Třetí výtisk může být v kroužkové vazbě.

2. Praktická část:

a) katalog produktů nebo služeb: odevzdává se vázaný katalog obsahující nejméně 17 ks produktových fotografií – formát cca 21x30 cm jako maketa s grafickou úpravou, hodnocena bude technická kvalita fotografií, tisku a kreativita.
b) výstavní soubor (ucelený, koncipovaný soubor fotografií): odevzdává se min. 9 ks fotografií v archivní kvalitě, výstavní formát, libovolná technika, adjustováno + artist's statement cca 250 – 300 slov.
c) prezentační flash disk v tenkém provedení + uložení do digitálního archivu NAS (<https://nas.fmk.utb.cz>): obsahuje všechny teoretické i praktické části bakalářské práce. Teoretická v .pdf formátu a dále všechny fotografické práce v uvedených technických parametrech (náhledy JPG 75dpi a plná data TIFF 300dpi, tisková kvalita, v názvu jednotlivých fotografií příjmení autora/autorky), včetně artist's statementu obou částí praktické bakalářské práce.

Rozsah bakalářské práce: viz Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/umělecké dílo
Jazyk zpracování: Slovenština

Seznam doporučené literatury:

GUARDINI, Romano a Walter ZAHNER. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění, 2009. Delfín (Triáda). ISBN 978-80-87256-03-9.
BARTLOVÁ, Milena. *Skutečná přítomnost: středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0542-1.
MENNEKES, Friedhelm a Norbert SCHMIDT. *Nadšení a pochybnost*. Praha: Centrum teologie a umění, 2012. Delfín (Triáda). ISBN 978-80-7474-057-2.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lucia Fišerová, Ph.D.**
Kabinet teoretických studií

Datum zadání bakalářské práce: **1. listopadu 2023**
Termín odevzdání bakalářské práce: **17. května 2024**

Mgr. Josef Kocourek, Ph.D.
děkan

doc. MgA. Jan Jindra
vedoucí ateliéru

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považuji se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že:

- jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně dne: 1. 3. 2024

Jméno a příjmení studenta: Dominika Krošláková

.....
podpis studenta

ABSTRAKT

Táto bakalárska práca reflektuje tému duchovného života vo fotografii. Duchovný život je v texte nazeraný v kontexte kresťanstva a jeho gro tvoria analýzy súčasných fotografických sérií a samostatných fotografií, ktoré problematiku odzrkadľujú. Cieľom práce bolo načrtnúť historický diskurz v dejinách umenia – gotiky, renesancie a baroka, z ktorých zvolená téma vychádza. Preskúmať podstatu kultového, zbožného a kontemplatívneho obrazu a interpretovať zobrazenie duchovného života na konkrétnych fotografiách alebo vo fotografických cykloch. V poslednej časti sú fotografie uvedené do kontextu so sakrálnym priestorom v podobe vystavenia či výtvarných intervencií. Práca by mala prostredníctvom zvolených fotografických súborov poukázať na rôznosť vnímania a pojednania duchovného života kresťana vo fotografii.

Kľúčová slova: kresťan, spiritualita, duchovno, náboženstvo, fotografia, kontemplácia, liturgia, umenie, interpretácia, posvätný

ABSTRACT

This bachelor thesis reflects the theme of spiritual life in photography. In the text, spiritual life is seen in the context of Christianity, and its group consists of analyzes of contemporary photo series or individual photos that reflect the issue. The aim of the work was to outline the historical discourse in the history of art - Gothic, Renaissance, and Baroque, from which the chosen theme is based, to explore the essence of cult, pious and contemplative images and to interpret the depiction of spiritual life in specific photographs or in photographic cycles. In the last part, the photographs are put into context with sacred space in the form of exhibitions or artistic interventions. The work should, through the selected photo sets, point out the diversity of perception and discussion of the Christian's spiritual life in photography.

Keywords: christian, spirituality, religion, photography, contemplation, liturgy, art, interpretation, sacred

Týmto by som sa chcela úprimne poďakovať Mgr. Lucii Fišerovej, Ph.D. za vedenie mojej bakalárskej práce, za jej cenné pripomienky a veľkú inšpiráciu. Ďakujem svojej rodine a partnerovi za ich láskavú podporu, trpezlivosť a motiváciu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 HISTÓRIA ZOBRAZOVANIA DUCHOVNÉHO ŽIVOTA V UMENÍ.....	10
1.1 KULTOVÝ A „ZBOŽNÝ“ OBRAZ	10
1.2 VÝZNAM KREŠŤANSKÝCH OBRAZOV V GOTIKE, RENESANCII A BAROKU	14
1.3 POČIATKY FOTOGRAFICKÉHO ZOBRAZOVANIA NÁBOŽENSKÝCH NÁMETOV	21
2 DUCHOVNÝ ŽIVOT VO FOTOGRAFII.....	34
2.1 POSVÄTNÝ PRIESTOR.....	36
2.2 NÁBOŽENSKÝ PREDMET	46
2.3 DUCHOVNÉ KONANIE	54
3 DUCHOVNÝ OBRAZ A VÝSTAVNÝ PRIESTOR.....	74
3.1 MIESTO PRE DUCHOVNÉ OBRAZY	74
3.2 FOTOGRAFICKÉ VÝSTAVY V SAKRÁLNOM PRIESTORE.....	77
ZÁVER	84
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	85
ZOZNAM OBRÁZKOV	90

ÚVOD

V posledných rokoch vzrástol záujem o kresťanské umenie, o čom svedčia aj mnohé výstavy z posledných rokov, venované kresťanskej tematike.¹ My sa v práci bližšie pozrieme na tému duchovného kresťanského života vo fotografii. Keď sa médium fotografie upriami na skúmanie duchovného života, stáva sa mostom medzi hmatateľným a nehmotným svetom. Zobrazí viac ako len fyzickú realitu. Je to forma, ktorá sprítomňuje, no zároveň necháva zahaleným.

Na otázku, čo je to duchovný život, neexistuje priama odpoveď alebo správna definícia. Tento široký pojem, podobne ako pojmy spiritualita či transcendentno, v sebe nesie určitú dávku abstraktnosti. Život svätcov nemusí byť jediným príkladom prežívania duchovného života. Rovnako je ním aj uvedomelejšie prežívanie života bežného človeka. Pán profesor Ladislav Tkáčik si v prednáške pre farnosť Teplická kladie otázku, či môže byť nejaký život neduchovný. Odpovedá, že nemôže, a to preto, lebo je ľudský. Ako hovorí: „*Duchovný život je život ducha a jeho tiahnutie k duchovnému, precit'ovanému. Prejav skutočného duchovného života je napríklad, keď si človek pustí hudbu. Alebo keď sa zadíva na krajinu, či nejaký krásny tvar. Životom ducha je samotný život.*“²

Duchovný život kresťana je naplnený najmä vierou v Boha. K jeho vonkajším prejavom patrí napríklad modlitba, účasť na slávení liturgie, prijímanie sviatostí, ale aj bežné okamihy v službe druhým či v samote. A čo je umením duchovného života? Pozrime sa na to zo širšieho uhla pohľadu. „*Je to stanovenie rytmu každodenného života, ktorý v sebe zahŕňa kľúčové duchovné prostriedky ako je modlitba, pôst a omša. Tieto prostriedky dávajú vzrásť vnútornej túžbe po Bohu, schopnosti spoznávať jeho prítomnosť v denných aktivitách a ochote naplňať božiu vôľu.*“³

Spektrum sledovania tejto témy z hľadiska fotografie je pomerne široké. Od konkrétnejších obrazových foriem ako je dokument, zátišie, krajina či portrét, až po abstraktné obrazy, ktoré duchovno skôr naznačujú, či vyžarujú. Pre účely tejto práce sme si problematiku duchovného života rozdelili na tri časti: liturgický priestor, náboženský predmet a duchovné konanie.

¹ Hrdina nosí brnenie, svätec je nahý – Dorota Sadovská, Olomouc 2024. Ďalej Svätý obrázok autorov Radek Brož, Andrea Čepiššáková, Barbora Kožíková-Lichá, Nové Zámky 2023. Posvätné umění v nesvaté době združující autorov tvoriacich duchovné obrazy počas komunistickej totality, Olomouc 2022. Či Neklidem k Bohu – Josef Mandl, Emanuel K. Liška, Plzeň 2007 a mnoho ďalších výstav.

² FARNOSTĚ TEPLICKÁ BRATISLAVA. Patrí súčasné umenie do liturgického priestoru?. MP3. 18 min. [#8]. [Bratislava]. 2023. 55 sek. – 4. min.

³ Video: Čo je umenie duchovného života? Online. In: Youtube. 2024. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=IVwnS45g3hg&list=WL&index=1>. [cit. 2024-02-16].

Akými fotografickými obrazmi sa vlastne budeme zaoberať? Pri predstave kresťanského duchovného obrazu si čitateľ pravdepodobne vybaví nástenné maľby, rozmerné portréty významných svätcov, pápežov, maľby anjelov na zlatožltom pozadí alebo Pannu Máriu. Duchovný obraz však nemusí nutne obsahovať atribúty kresťanstva. V samej podstate je to práve obraz, ktorý pozorovateľa vtiahne a presiahne ho. Zatiaľ čo tradičné pojmá spiritualitu v histórii výtvarného zobrazovania slúžilo primárne na edukačný účel, v súčasnom umení sa táto tematika pretavila do menej názorných podôb. Tabuľové a knižné maľby, ktoré ľuďom zvestovali sväté písmo, nahradili diela, v ktorých autor sám premýšľa a necháva priestor na vstúpenie do obrazu a jeho interpretáciu aj nám. Pojednaníu tém súvisiacich s náboženstvom sa venovalo a stále venuje mnoho vizuálnych umelcov. Veľkú časť diel tvoria také, ktoré majú kritický apel.⁴ Stavajú cirkev do kontrastnej pozície so spoločenskými hodnotami, rasovými otázkami či sexualitou. Nevyjadrujú sa tak priamo k viere, ale svojou kritikou sa dotýkajú inštitúcie. Z tohoto dôvodu tieto diela nie sú v práci obsiahnuté. Rovnako v nej nie sú zahrnuté súbory spadajúce pod fashion fotografiu či užitú fotografiu.

Práca ponúka úvahy týkajúce sa významu fotografií s tematikou duchovného života kresťana či podnetov ich vzniku. Ďalej obsahuje stručný exkurz do histórie zobrazovania kresťanských námetov v období gotiky, renesancie, baroka a zahŕňa analýzy fotografií vytvorených približne od roku 2000. Posledná kapitola pojednáva o dôležitosti výstavného priestoru pre sakrálne diela a predostiera otázku, či je vôbec chrám vhodným miestom pre takéto umenie. V práci sú uvedené aj súčasné maliarske, sochárske a typografické intervencie do sakrálneho priestoru českých a slovenských autorov. V texte čerpáme najmä z myšlienok Romana Guardiniho a publikácie *O podstatě uměleckého díla*, Mileny Bartlovej a publikácie *Skutečná přítomnost*, a z podcastu *Patrí současné umění do liturgického priestoru?* od autorov z farnosti Teplická Bratislava. Vychádzame aj z vlastného vnímania a interpretácie obrazov, ako duchovných alebo v druhom prípade, obrazov súvisiacich s témou, pričom autor ich tak nemusel mysliť doslova.

⁴ Andres Serrano, Bettina Rheims, Oliviero Toscani, Peter Fuss...

1 HISTÓRIA ZOBRAZOVANIA DUCHOVNÉHO ŽIVOTA V UMENÍ

1.1 Kultový a „zbožný“ obraz

Z Biblie je známe, že Boh je neviditeľný. Všadeprítomný, no nikdy nezobrazený. Nezobrazuje sa, pretože jeho podoba je neobsiahnuteľná a naše chápanie nedosahuje takého rozumu, aby sme ho vedeli poňať. „*Zmyslom kultového obrazu je, aby sa Boh sprítomnil. Určiť bližšie túto 'prítomnosť' je ťažké.*“ Tak píše Guardini vo svojej publikácii *O podstatě uměleckého díla*.⁵ V súvislosti s tým nastavuje v danej tematike dva termíny – kultový a zbožný obraz⁶.

Podľa Guardiniho si veriaci pri pohľade na kultový obraz nemá povedať: „toto je Kristus“ ani v ňom hľadať vizuálnu podobu Boha. Takýto obraz totižto nemá za úlohu zvečniť, ale zobrazit' niečo viac. To, čo je medzi pozorovateľom a výjavom na obraze. Toto nadprirodzené sprítomnenie svätého alebo Krista, je možné prostredníctvom symbolov, ktoré boli vytvorené a určené k tomuto účelu. Oddaný pozorovateľ pri pohľade na kultový obraz zaujme kontemplatívny postoj a ponorí sa do určitého tajomstva. Vníma skôr skutočnosť prežívanú než skutočnosť svätú. Vidí podobu Boha cez prežitok. A odpovedá mu klaňaním či modlitbou. Kultový obraz má teda určitú autoritu. Nemáme potrebu myslieť na zámer či precítanie autora. Nechávame obraz, aby k nám prehovoril a prenášal jeho poslanie. Ľudské dielo tu ustupuje do pozadia. Človek stojí pred dielom nadčasovým. Z pohľadu stvoriteľa kultového obrazu nehovoríme o umelcovi, ktorý tvorí. Jeho úlohou je iba slúžiť účelu. Vládné tu posvätná prítomnosť. Milena Bartlová zase kultový obraz dáva do spojitosti s ikonami a uvádza, že v Byzancii boli takéto obrazy zahalené akousi teologickou aurou, pričom ich zjednodušená štylizácia a prázdnota podporovali absorpciu osobných projekcií pozorovateľa.⁷

Pri zbožnom obraze si človek zachováva pocit ľudského prostredia. Je uchvátený, oddaný Bohu, ale predsa mu je výjav na obraze veľmi blízky. Ako píše Guardini: „*Vládné tu zhoda. Človek stojí pred človekom.*“ Ten, kto sa na zbožný obraz pozerá, uvedomuje si ho taký, aký je. Estetický a historický.⁸ Guardini navrhuje túto teóriu, s rozlíšením kultového a zbožného obrazu, ako istý ideál. Podľa jeho konštatovania v súčasnom umení, na rozdiel

⁵ GUARDINI. *O podstatě uměleckého díla*. 2009, s. 53.

⁶ Pojem preberám z Guardiniho publikácie *O podstatě uměleckého díla*, preložil Karel Šprunk.

⁷ BARTLOVÁ. *Skutečná přítomnost*. 2012, s. 102.

⁸ GUARDINI. *O podstatě uměleckého díla*. 2009, s. 54.

od románskeho a stredovekého umenia, neexistuje pravý kultový obraz. Dominuje skôr subjektívny záznam osobnej skúsenosti umelca.

Bartlová vo svojej publikácii uvádza postoj Wolfganga Kempa, v ktorom sa dá problematika zobrazovania duchovného života chápať v dvoch teóriách. Naratívny modus, ktorý rozpráva biblický či hagiografický⁹ dej. Reprezentatívny modus, ktorý prostredníctvom symbolov, personifikácií alebo inotajov predstavuje a rozpráva o jednotlivých námetoch kresťanskej náuky – cirkevné učenie. Okrem toho Bartlová uvádza pojem *devočný obraz*, ktorý sa v dnešnej dobe viaže k umeleckým dielam určeným na súkromnú zbožnosť, charakterizovaným primeranými rozmermi, ale bez špecifických námetov.¹⁰

Otázkou je, ako je to s fotografiou? Fotografia s duchovnou tematikou sa kultovým obrazom pravdepodobne nestane. Ťažko nadobudne takú autoritu, akú má kultový obraz. Základný rozdiel je, že maliar náboženský námet väčšinou zobrazí čo najvernejšie opisu. Fotograf ho podfarbí výberom modelov, kulís či samotným prevedením. Jemne podsunie pozorovateľovi obrazu svoj pohľad. Hlavne je však obraz príliš zviazaný s predkamerovou realitou, než aby divák uveril v jeho „kult“.

Priblížme túto teóriu na príklade fotografie od **Anny Grayson**, ktorá tvorí fotografické interpretácie podľa známych historických malieb. *Madona of the Chair* (1513 – 1514), renesančná maľba od **Raffaella Santi** (1483 – 1520), dostala novú podobu pod názvom *Our Lady of Lewisham* (2021).

Autorka nezobrazuje Pannu Máriu s takým účelom, s akým ju maľoval Raffael a mnoho ďalších. Myšlienku si mierne ohýba a posúva iným smerom. „*Moja Madonna bola hore celú noc. Na originálnom obraze vyzerá, akoby sa vyspala a nakrmla svoje poriadne bacuľaté bábätko! Môžete tam vidieť materinskú lásku, ale nevidíte utrpenie, ktoré je na mojej fotografii jasne značné. Pannu Máriu som vykreslila ako skutočnú matku. Chcela som ukázať jej lásku a jej vzťah k Ježišovi ako k ľudskej bytosti. A tiež ako niekoho, kto dáva útechu.*“¹¹

⁹ zo starogréckeho ἱερός/(h)ágios = „svätý“ a γράφειν/gráfein = „písať“ náuka zaoberajúca sa opisom života a skutkami svätcov, prípadne ich ďalším výkladom.

¹⁰ BARTLOVÁ. *Skutečná přítomnost*. 2012, s. 101 – 102.

¹¹ CHURCH OF ENGLAND IN DEVOTION. *Devon artist recreates exeter cathedral painting to show realities of parenting*. Online. 2021. Dostupné také z: <https://exeter.anglican.org/devon-artist-recreates-exeter-cathedral-painting-to-show-realities-of-parenting/>.

Obr. 1: Anna Grayson, *Our Lady of Lewisham*, 2021

Obr. 2: Raffael Santi, *Madonna Della Sedia*, 1513 – 1514

Ako sme už uviedli, fotografia sa kultovým obrazom, tak ako ho opisuje Guardini a Bartlová, nestane. Približuje sa skôr k obrazu zbožnému. Aj napriek tomu však dokáže priniesť dielo, ktoré nás pozýva zahĺbiť sa. O takomto obraze budeme viac písať na začiatku druhej kapitoly.

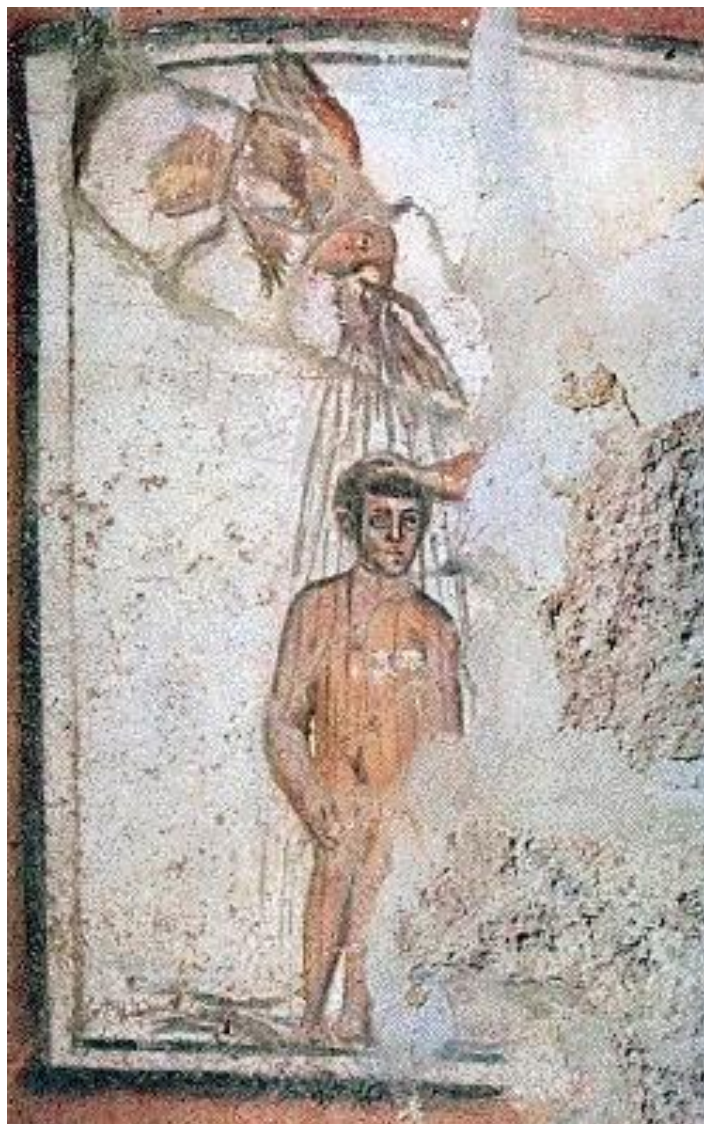
1.2 Význam kresťanských obrazov v gotike, renesancii a baroku

V tejto kapitole sa stručne pozrieme do dejinných súvislostí, ktoré ukazujú, ako umelci zobrazovali duchovný život v maľbe. Počiatky kresťanského výtvarného jazyka nájdeme už v ranokresťanskom umení (1. – 6. storočie). Bližšie sa budeme venovať gotike a cez renesanciu sa prenesieme až do baroka, keďže tieto tri obdobia považujeme v zobrazovaní náboženských námetov za kľúčové.

Vznik umeleckých diel podmienila dôležitosť pripomínať a zdôrazňovať významnosť slávanej udalosti, napríklad eucharistie. Predlohou duchovného života pre ľudí sa stali príbehy svätých a najmä Biblia, z ktorej celý kresťanský jazyk pochádza. *„Umenie slúži viere tým, že pre diváka vizualizuje to, čo by mu inak bolo prístupné len abstraktne a v pojmoch.“*¹² Samotná viera sa môže javiť ako vcelku abstraktný pojem. Umelci už v románskom umení tieto abstraktné koncepty transformujú do obrazu, čím divákovi umožnia lepšie porozumieť a pripojiť sa k týmto duchovným ideám. Umenie tu slúži ako prostriedok pre hlbšie pochopenie a nástroj pre silnejšie prežívanie viery. Keďže verejné kresťanské umenie ranokresťanského obdobia sa mohlo prejaviť až po oficiálnom akceptovaní kresťanstva,¹³ počiatočné vyobrazenia nachádzame skryté v katakombách. Sú to biblické námety podané zjednodušenou formou. O kresťanskom význame napovedajú symboly ako kotva, stôl, ryba či kríž.

¹² MENNEKES. *Nadšenie a pochybnosť*. 2012, s. 11.

¹³ Milánsky edikt, rok 313. Zrovnoprávnenie kresťanstva s inými kultami a koniec prenasledovania kresťanov.

Obr. 3: Neznámy autor, *Krst*, približne 3. storočie

Obsah týchto diel je kresťanský, ale forma je stále antická.¹⁴ Veľkou otázkou tej doby bolo umenie v chráme. Veriaci boli rozdelení na dva tábory. Prvý, ktorý obraz v kostoloch nechcel a všetku vizuálnu interpretáciu upodozrieval z modloslužby. Druhý, ktorý ich považoval za užitočné. Výsledkom tohoto sporu boli zjednodušené diela oprosté od všetkého, čo by odpúťovalo pozornosť veriaceho od posvätného cieľa. Príkladom je mozaika z baziliky San Apollinare Nuovo.

¹⁴ GOMBRICH. *Príbeh umenia*. 2017, s. 133 – 141.

Obr. 4: Neznámy autor, *Zázrak s chlebmi a rybami*, približne 4. storočie

V období gotiky sa už obraz využíval cielene – bol zameraný na veriaceho laika. Objednávateľom bola cirkev a obraz sa stal nástrojom, ktorý jej slúžil na šírenie viery prostredníctvom iluminovaných rukopisov a malieb v chrámoch. Obraz nebol „len“ dekor chrámu, ale predovšetkým sprostredkovateľ informácie. Ostatne, sám pápež Gregor Veľký označil maliarske dielo za „písmo chudobných“ a jeho hlavnú funkciu videl v edukovaní negramotných. Spoločenský dopad gotických diel bol veľký. Aby nedošlo k chybnéj interpretácii umenia laikmi, cirkev si udržiavala nad dielami prísnu kontrolu. Symbiotické zobrazenie prostredníctvom malieb s kázaním, umožňovalo veriacim vrátiť sa ku kázni kedykoľvek, keď čítali obraz.¹⁵ Časté sú práve náboženské výjavy Božieho narodenia, výjavy zobrazujúce matku s Kristom, Madony či zvestovanie.

¹⁵ KVÍČALOVÁ. *Obraz a text ve středověkém křesťanském umění*. Online, Bakalářská práce, vedoucí Mgr. Jana Valtrová, Ph.D. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav religionistiky, 2009. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/i9ace/Kvicalova_Bc_prace.pdf. [cit. 2023-11-25].

Po vládě Karola IV (1378), nastali výrazné zmeny. Objednávateľom sa postupne stal mešťan. Vecný prístup k zobrazeniu v diele **Roberta Campina** (1375 – 1444) *Zvestovanie* (15. storočie) je teda odrazom vtedajšieho prístupu mešťanov k náboženstvu – odmietanie nablýskanej výzdoby kostolov.¹⁶

Obr. 5: Robert Campin, *Zvestovanie*, 15. storočie

Renesančnými objednávatel'mi malieb boli predovšetkým panovníci, donátori, ktorí si často umelca zobrali pod svoje krídlo a zabezpečili mu všetko potrebné pre život aj prácu. Umelec pre nich na oplátku maľoval obrazy. Takýmito významnými panovníkmi boli napríklad Mediciovci, Gonzagovci či Belliniovci.¹⁷

Za renesanciu uvedieme pár príkladov malieb od dobre známeho autora **Hieronyma Boscha** (1450 – 1516). Renesančný obraz *Sedem smrteľných hriechov a štyri posledné veci*

¹⁶ BLÁHA a ŠAMŠULA. *Průvodce výtvarným uměním II.* 2005, s. 10 – 13.

¹⁷ SOUČKOVÁ. *Stručné dějiny výtvarného umění.* 2020, s. 41.

(1500) odkrýva príbeh Božích detí, ktoré zavrhlí poslušnosť Všemohúcemu. Každá maľba slúži ako názorný príklad toho, ako by sa človek nemal správať a zachytáva podľahnutie ľudským slabostiam. Účel obrazu je mravne poučiť a zabaviť prostého človeka. Prostí ľudia sa sami spoznajú v jednotlivých vyobrazeniach a možno sa napravia, aby sa im dostalo Božej milosti. Alebo sa zasmejú nad pochabosťou iných a odsúdia ich prehrešky. Sedem hlavných hriechov je stvárnených obyčajnými ľuďmi, na bežných miestach, aby bol výjav čo najviac priblížený ľuďom. Odzrkadľujú sa tu pýcha, lakomstvo, závisť, hnev, smilstvo, obžerstvo a lenivosť.¹⁸

Obr. 6: Hieronymus Bosch, *Sedem smrteľných hriechov a štyri posledné veci*, 1500

Okolo roku 1530 nastala reformácia, renesancia splnila svoje poslanie a začala upadať. Obrátila sa proti cirkevným manierom, jej strnulosti, formalizmu, povyšovaniu a opäť zdôraznila súlad náboženstva so skutkami človeka, životom a jeho spásou. Protestanti cirkevné umenie chápali ako výstrelok a márnivosť cirkvi. Cirkev na túto reformáciu reagovala Tridentským koncilom, ktorý sa uskutočnil o 15 rokov neskôr. Ten ovplyvnil umenie prísnou strohosťou. Umenie sa v tej dobe opäť stávalo „zaujatým“ a náboženským. Cirkev ho využívala k tomu, aby rozvíjala skryté vznety a obracala ľudí k viere. Odvolávalo sa na život a smerovalo k ľudovým masám s cieľom posilniť náboženskú úlohu obrazu.¹⁹

¹⁸ SCHWARTZ. *Hieronymus Bosch: Cesta do nebe a pekla*. 2016, s. 174 – 175.

¹⁹ HUYGHE. *Umění, Encyklopedie Umění Renesance a Baroku*. 1970, s. 338 – 340.

Súhrnne môžeme uviesť, že zmyslom stredovekého obrazu bolo špecificky reprezentovať a urobiť neviditeľné a vnútorné, viditeľným navonok.²⁰

Divadlo sveta „theatrum mundi“, ako uviedol španielsky básnik Calderón de la Barca, zrkadlí epochu baroka 16. – 17. storočia. Európa bola rozdelená na katolícky tábor (dnešné Taliansko, Belgicko, Španielsko) a protestantský tábor (dnešné Holandsko). Umenie v tomto období na juhu Nizozemska slúžilo na oslňovanie poddaných a vytváralo ilúziu dokonalého sveta. Najvýraznejším príkladom tejto ilúzie sú nástropné maľby kostolov, otvárajúce imaginárny priestor a poskytujúce priehľad do nebeských sfér, z ktorých zostupovali svätci, čím maliar navodil ilúziu otvorenej klenby. Človek má pocit, že sa pred ním rozprestreli skutočné nebesá. Umenie tej doby je podriadené pápežovi a slúži najmä ako zbierka vyjadrujúca hojnosť, prepych a moc. Zakladanie umeleckých zbierok a budovanie chrámov, zdobených veľkolepými freskami, bolo výrazným znakom prepychu. Hlavným centrom takejto vizuálnej príťažlivosti sa stal Rím. Častým námetom obrazov je práve život svätcov.

Obr. 7: Caravaggio, *Obrátenie sv. Pavla*, 1600

²⁰ BARTLOVÁ. *Středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*, 2012, s. 90.

Prevláda náboženská tematika, keďže v duchu požiadaviek protireformácie bolo úlohou maliarstva ešte stále zrozumiteľne podávať náboženský obsah.²¹ Hlavne však išlo o celkovú (v spojení architektúry, maliarstva a sochárstva) pompéznosť s cieľom ohúriť človeka, ktorá niekedy môže evokovať až javiskovú teatrálnosť.²² Holandským barokovým zátišiam, prezývaným vanitas, sa patrí venovať zvláštnu pozornosť. Aj keď sa nám na prvý pohľad môžu zdať svojim námetom jednoduché, keď sa na ne správne dívame, neujde nám pravá podstata vyobrazenia vecí. Maliari do obrazov implementujú nahnuté ovocie, lebku či hodiny, čím odkazujú na výrok „memento mori.“^{23 24}

Po rozvinutí barokového slohu, v 17. storočí, nastal v katolíckej Európe úpadok maliarstva ako nezávislého umenia. Príznačným, pre toto obdobie, je odklon od náboženských námetov a maľovanie vedút. S postupným odznievaním baroka sa umelci zamýšľajú nad doterajšími slohmi. Zásadnou zmenou v tomto období sa stáva fakt, že umelci prestávajú pracovať na zákazku. Sústreďujú svoju tvorbu tak, aby obstála na umeleckých výstavách, ktoré sa začali usporadúvať v druhej polovici 18. storočia. Umelci preto hľadajú nové atraktívne námety a vzdávajú sa od historického zobrazovania biblických námetov či duchovného života/života svätcov.²⁵

Sakrálné umenie sa postupom času začalo vytrácať. Už nebolo potrebné maľovať nové obrazy do chrámov, neboli objednávateľia a dobrí umelci si hľadali vlastné námety. Sakrálné motívy prestali byť hlavnou témou výtvarného umenia.

²¹ TOMAN. *Baroko*. 2007, 6, 374 – 375.

²² GOMBRICH. *Príbeh umenia*. 2017, s. 387 – 440.

²³ Pamäť na smrť

²⁴ FARNOSTĚ TEPLICKÁ BRATISLAVA. Patrí súčasné umenie do liturgického priestoru?. MP3. 32 min. [#12]. [Bratislava]. 2023.

²⁵ GOMBRICH. *Príbeh umenia*. 2017, s. 444 – 481.

1.3 Počiatky fotografického zobrazovania náboženských námětov

V tejto podkapitole sa pozrieme na prvopočiatky námětov, ktorým sa budeme venovať v druhej kapitole. Uvedieme fotografické príklady predchodcov v zobrazovaní posvätného priestoru, náboženského predmetu a duchovného konania.

Po prvotných vynálezoch a experimentoch fotografia dospela k tomu, že sa stala zároveň nástrojom vedy, umenia, a aj priemyslu. Spájala vždy viacero odborov a bola preto využívaná na umelecké vyjadrovanie, vedenie záznamov či denníkov, vedeckú dokumentáciu, žurnalistiku, evidovanie rodinnej histórie a iné. Informovala a inšpirovala aj mimo svojho umeleckého okruhu. Keď sa americkej fotografky Helen Levitt (1913 – 2009) opýtali, aké vplyvy sa podpísali v jej fotografiách, odpovedala: „*Všetko, čo som kedy videla, ma ovplyvnilo.*“²⁶ Tento výrok hovorí o citlivom vnímaní sveta a podnetov a ilustruje možné dôvody rozhodnutia začať zobrazovať náboženské námety. Keďže sa celé 19. storočie fotografia snažila pripodobiť maliarstvu – teda vysokému umeniu – zo začiatku vznikali fotografické adaptácie obrazov, aj biblických. Na rozdiel od maliarstva fotografi netvorili takéto diela na zákazku, ale z vlastnej vôle, keďže mecenášstvo sa už dávno vytratilo.

Kritik John Berger poznamenal, že vzťah medzi tým, čo vidíme a vieme, nie je nikdy vyrovnaný, a preto môže byť niekedy ťažké rozumieť fotografiám, ktoré zobrazujú duchovný život. Snažia sa nám predat' niečo transcendentálne a prinútiť nás aspoň trochu sa zahľbiť do nášho vnútra. Za jeden z prvých duchovných motívov vo fotografii môžeme považovať zátišie od **Louisa Daguerra** (1787 – 1851), ktoré súčasne patrí k historicky prvým fotografiám zátišia. Vyobrazuje, okrem iného, sadrové hlavy detských anjelov.

Obr. 8: Louis Daguerre, *Kabinet kuriozít*, 1837

²⁶ MARIEN, *Photography: A Cultural History*. 2010, s. 14.

Námetovo by fotografia mohla duchovný život znázorňovať, no môžeme sa len domnievať, za akým účelom ju Daguerre vyhotovil. S najväčšou pravdepodobnosťou však len zachytil realitu, ktorá bežala práve v tom momente okolo neho.²⁷

Zobrazenie duchovných predmetov v 19. storočí slúžilo najmä na vizuálne súpisy vlastníctva jednotlivých farností. Alebo ako depozitáre.

Obr. 9: Alphonse François Jeanrenaud, *Relikvie v katedrále Trevír*, 1850

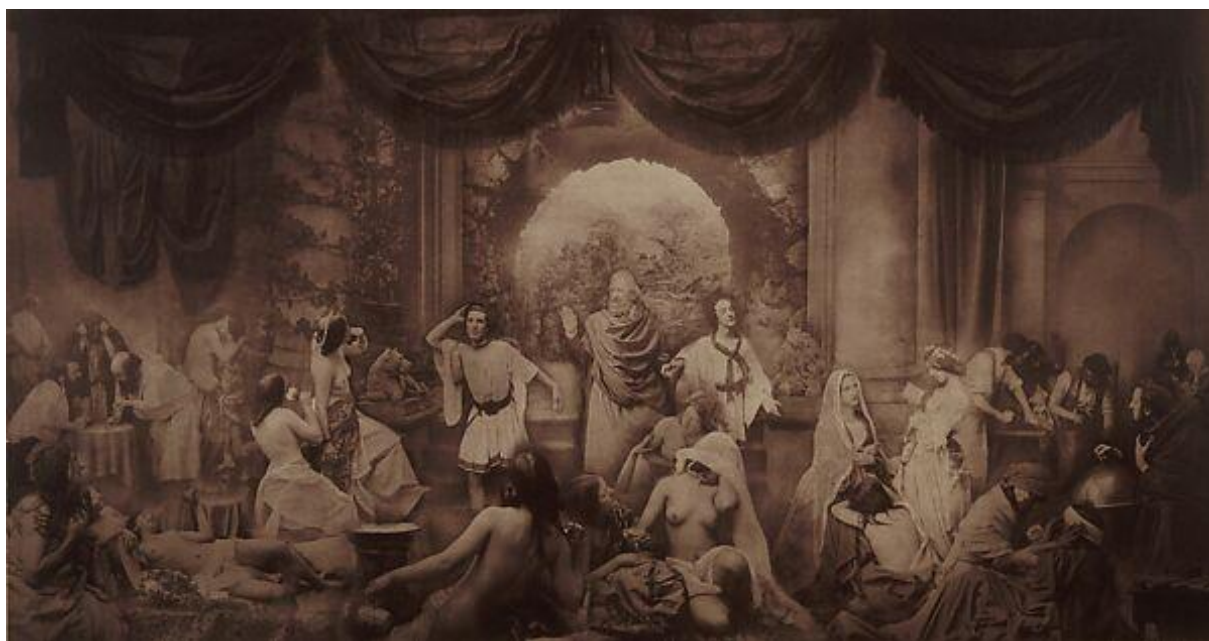
So vznikom fotografie prichádza do dejín vizuálneho umenia zásadný míľnik. Rok 1839.²⁸ V tejto dobe dominoval umelecký smer romantizmus a najmä maľba a socha boli primárnymi médiami na vyjadrenie spoločenských a kultúrnych hodnôt či umeleckého citu. Fotografia vznikla ako celkom nový spôsob zachytávania reality a estetiky, no zároveň

²⁷ MARIEN. *Photography: A Cultural History*. 2010, s. 14.,16.

²⁸ V tomto roku bola v Paríži fotografia slávnostne vyhlásená. Jej vzniku predchádzal dlhší proces.

vzišla už z existujúcich umeleckých prúdov. Keďže samotné základy vychádzajú z maliarskeho sveta, aj prví využívatelia nového vynálezu – fotografie, boli maliari.

Jeden z významných príkladov je **Oscar Rejlander** (1813 – 1875), predstaviteľ anglického piktorializmu a experimentálnej fotografie. Umelci často vychádzali z tvorby starších majstrov, ktorí vyobrazovali duchovné výjavy. Inak to nebolo ani v prípade Rejlandera, ktorý sa počas svojho štúdia v Ríme učil kopírovaním starých malieb. Legendárna renesančná freska Rafaela – *Aténska škola* – ho natoľko uchvátila, že sa stala predlohou pre jeho fotografický obraz s názvom *Dve cesty života* (1857). Je príznačné tvrdenie, že táto fotografia je snáď prvá, o ktorej môžeme povedať, že vznikla za účelom zobrazit' duchovný život. Tento fotografický obraz je na dobu, v ktorej vznikol, a dobové technické možnosti nezvyčajne veľký, čo si vyžiadalo kolážové tvorenie. Témou obrazu je mudrc, ktorý dvom mladíkom predstavuje dve životné cesty. Ľavá strana patrí ceste hriechu a zhýralosti. Pravá strana odkazuje na morálny život, vzdelanosť a poctivosť. Divákovi môže fotografia evokovať náboženský motív voľby medzi dobrom a zlom, nebom a peklom.²⁹

Obr. 10: Oscar Rejlander, *Dve cesty života*, 1857

²⁹ MARIEN. *Photography: A Cultural History*. 2010, s. 88.

Fenoménom druhej polovice 19. storočia sa stali takzvané *tableaux vivants*, v preklade živé obrazy. Bola to forma spoločenskej zábavy medzi šľachtou na plesoch či oslavách. Zobrazovali rôzne historické a mytologické scény. Charakteristickým sú pre ne zoskupené postavy v konkrétnej kompozícii prinášajúcej významový celok. Postavy stáli nehybne niekoľko minút a často boli doprevádzané napríklad hudbou. O rozkvetu *tableaux vivants* v 19. storočí hovoria dochované fotografie. Niektoré dokonca vznikli priamo v ateliéri na popud fotografa s množstvom kulís a modelov.³⁰

Obr. 11: Roger Fenton, *Ročné obdobia*, 1854

³⁰ MEDŘÍKOVÁ. *Volný čas objektivem šlechty*. 2016, s.65 – 66.

Fotograf **Fred Holland Day** (1864 – 1933) v 19. storočí vytvoril veľkolepú sériu autoportrétov – *Sedem posledných slov* (1898), v ktorých sa inscenuje do role Krista, jeden autoportrét ku každému slovu. Steichen o nich napísal: „*Máloktorý obraz obsahuje toľko duchovného a posvätného v sebe ako Sedem slov pána Daya.*“³¹ Už v tom období Dayove verné fotografické zobrazenie vyvolalo značné znepokojenie.³² Prevedenie bolo tak presvedčivé, že nastali na mieste pochybnosti, či nejde náhodou o skutočné fotografie Krista.

Obr. 12: Fred Holland Day, *Sedem posledných slov*, 1898

Kristom sa podobne, o pár rokov neskôr, zaoberal aj **František Drtikol** (1883 – 1961). Oproti Dayovi však tento námet viac štylizuje. Vyobrazenie ženy na kríži je výtvarnou záležitosťou. Vidíme ju zasadenú do nočného exteriéru s dynamickou oblohou. Žena bola kľúčovým motívom Drtikolovej tvorby, predstavovala pre neho vášeň spolu so spirituálnou tematikou.

³¹ THE MET. *The Seven Words*. C2000-2024. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/269295>. [cit. 2024-03-06].

³² Tamtiež.

Obr. 13: František Drtikol, *Ukřižovaná žena*, 1913

Julia Margaret Cameron (1815 – 1879) fotografovanie z počiatku brala ako zábavu. Začínala fotografovať v neskoršom veku a snímky vznikali popri jej domácich povinnostiach, vo voľnom čase fotografovala svojich priateľov, ale aj významné osobnosti, ako napríklad Charlesa Darwina.³³ Do svojich fotografií pridávala určitú ženskú nežnosť. Fotografovala videním jej príznačným. Rodina a kamaráti sa v jej snímkoch často menia na biblické postavy, čomu dopomáha zvolené svetlo a kostýmy či odkaz na renesančné maľby.

³³ HIGGINS. *Julia Margaret Cameron: soft-focus photographer with an iron will*. Online. In: The Guardian. 2015. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2015/sep/22/julia-margaret-cameron-victorian-portrait-photographer-exhibitions>. [cit. 2023-12-20].

Práve svetlo, ktoré je pre jej tvorbu tak charakteristické, jej dopomohlo k vernosti. Rozhmlený portrét dodáva námetu transcendentálny výraz. Takto fotografka transformovala napríklad svoju slúžku do role Panny Márie. Portrétovanými boli najmä deti a ženy, pretože oni nemali vo svete vytvorenú takú identitu a autoritu ako muži.³⁴ Ako príklad tvorby Julie Margaret Cameron uvedieme fotografiu *Madona Penserosa*. Madony sú najčastejší námet fotografky a práve táto fotografia odzrkadľuje všetky atribúty typické pre jej tvorbu a rozoberanú problematiku.

Obr. 14: Julia Margaret Cameron, *Madona Penserosa*, 1864

Odraz duchovného života na fotografiách Daguerra aj Cameron sa objavuje, pretože ich ovplyvnil náboženský kontext svojej doby.

Fotografie chrámu sv. Víta (1927) od **Josefa Sudka** (1896 – 1976) vznikli ako dokumentácia prestavby. Zachytával rôzne malé zátišia, ktoré tam stavbári nechali, keď išli na prestávku. Sakrálna sa v tomto prípade objavilo v podstate náhodou. Ostré lúče svetla prenikajúce cez veľké okná, ktoré jemne presvetľujú poletujúci prach, sám Sudek kedysi

³⁴ MARIEN. *Photography: A Cultural History*. 2010. s. 94.

označil ako „zjavenie.“ Priestor „ušpinený“ od prachu s veľkolepou, svetelnou atmosférou sa stal svedectvom aj Sudkovho osobného precitnutia. Fotografiami nám dáva pocítiť atmosféru svätého miesta. Zachytáva nielen jeho fyzickú podobu, ale aj transcendentálnu dimenziu priestoru.³⁵

Obr. 15: Josef Sudek, *Chrám sv. Víta*, 1924 – 1928

Ďalší žánr, ktorý v minulosti asi najpriamejšie priniesol zobrazenie duchovného života, je dokument. Mnoho fotografov sa v priebehu 20. storočia venovalo dokumentovaniu slovenskej dediny, čo zahŕňalo aj dobové náboženské rituály spojené s udalosťami ako svadba, krst a pohreb. Jedným z príkladov sú fotografie **Pavla Vavrouška** (1946). Ponúka nám vhl'ad do tradičných osláv života v rytme ročných období a osláv pravoslávnych kresťanských sviatkov. Vďaka prijatiu do miestnej rodiny v Novej Sedlici, mohol priniesť

³⁵ ZEŽULA, Galerie. *Svatovítská katedrála objektivem Josefa Sudka*. Online. In: IUmeni.cz. 2019. Dostupné z: <https://www.iumeni.cz/clanky-recenze/aukcni-zpravodajstvi/2019-svatovitska-katedrala-objektivem-josefa-sudka/>. [cit. 2023-12-21].

veľmi intímnu výpoveď o ľuďoch, ktorým čas určovali kresťanské sviatky a príroda.³⁶ Atmosféra fotografií pôsobí slávnostne. Najviac sa venuje téme pravoslávnych Vianoc a vyhýba sa politike aj negatívnym javom, ktoré život na vtedajšej dedine prinášal. Sú nimi napríklad alkoholizmus, zlá dostupnosť lekárskej starostlivosti a mnoho ďalších. Jeho spôsob zobrazovania je vecný a presne vymedzený. Podáva jasnú správu o tradičnom zanikajúcom vidieku.³⁷

Obr. 16: Pavel Vavroušek, *Nová Sedlica*, 1970

Ďalšími významnými snímkami sú fotografie od **Markéty Luskáčovej** (1944), ktorá v druhej polovici 20. storočia fotografovala katolícke púte a doznievajúce slovenské tradície v obci Šumiac, v sérii nazvanej *Pútnici* (1966 – 1974). Fotograf **Jindřich Štreit** (1946) sa rovnako venoval zobrazeniu tradičného života na dedine s kresťanskými zvykmi, no

³⁶ POSPĚCH, Tomáš. *Pavel Vavroušek - Nová Sedlica (CZ)*. Online. In: CYTYLIFE. 2023. Dostupné z: <https://www.citylife.sk/vystava/pavel-vavrousek-nova-sedlica-cz>. [cit. 2023-12-21].

³⁷ ARTALK. *TZ: Pavel Vavroušek v Leica Gallery*. Online. In: Artalk.info. 2022. Dostupné z: <https://artalk.info/news/tz-pavel-vavrousek-v-leica-gallery>. [cit. 2024-04-05].

v kontraste s Luskáčovou, tradičnú dedinu zobrazuje v svetle vtedajšej doby zasiahnutej socializmom. Luskáčová oproti nemu tento námet pojala pomerne idylicky. Štreit nevytvára idylický obraz dediny. Fotografie nie sú nostalgické ani romantické. Práve naopak, sú verné svojej dobe a často majú úsmevný nádych.³⁸

Obr. 17: Markéta Luskáčová, *Pútnici*, 1966 – 1974

Obr. 18: Jindřich Štreit, *Brána naděje*, 1991

³⁸ POSPĚCH, Tomáš. *Blátivé pastorále*. Online. In: Jindrichstreit.cz. 2006. Dostupné z: <http://www.jindrichstreit.cz/texty/#>. [cit. 2024-02-16].

Fotografie zo série *Prítomnosť* (1984 – 1985) od poľskej fotografky **Zofie Rydet** (1911 – 1997) ukazujú kult pápeža – Jána Pavla II. v prostredí tradičnej ľudovej religiozity. Prostredníctvom portrétovaných ľudí a nájdených zátiší Rydet ukazuje masové uctievanie a rovnako aj to, ako sa pápež cez obrazy a rôzne sošky dostal do prostých dedinských domovov mnohých ľudí.³⁹

Obr. 19: Zofia Rydet, *Prítomnosť*, 1984 – 1985

Obr. 20: Zofia Rydet, *Prítomnosť*, 1984 – 1985

³⁹ ZOFIA RYDET FOUNDATION. *Presence*. Online. In: Zofiarydet.com. C2016–2019. Dostupné z: <https://zofiarydet.com/en/pages/about-cycle/obecnost>. [cit. 2024-03-10].

Obr. 21: Zofia Rydet, *Prítomnosť*, 1984 – 1985

Fotografie **Jana Svobodu** (1934 – 1990) sme sa rozhodli zahrnúť do tejto práce aj napriek tomu, že priamo nesúvisia s prežívaním kresťanskej viery. Spadajú do definície kontemplatívneho obrazu, ktorého významom sa budeme zaoberať v druhej kapitole. Svoboda nerieši priamo otázky duchovna, jeho fotografie však rušia klasickú hranicu obrazu a ponúkajú nám príbeh za ním, respektíve v ňom. Sú plné melanchólie a ticha. Prázdny stôl s nevyžehleným obrusom je možné vnímať ako obraz posvätného priestoru a posväteného času, do ktorého sa zapisujú stopy. Pri pohľade na fotografiu sa môžeme cítiť rovnako ako pri modlitbe pred obetným stolom – menzou. Obrazy hovoria o prítomnosti, aj keď sú oslobodené od predmetov a ľudí. Rovnako ako modlitba hovorí o Bohu.

Obr. 22: Jan Svoboda, *Stôl VI*, 1971

Už z fotografií z minulých storočí, ktoré rozprávajú o duchovnom živote kresťana, je zrejmé, že sa vždy viažu k určitým atribútom. Buď je to sakrálné miesto – (J. Sudek), určitá vec – (A. F. Jeanrenaud) či dané chovanie, ktoré kresťanskú vieru vyjadruje – (M. Luskáčová). Príznačne preto budeme súbory v druhej kapitole predstavovať rozdelené do podobných skupín – Posvätný priestor, Náboženský predmet a Duchovné konanie.

2 DUCHOVNÝ ŽIVOT VO FOTOGRAFII

V současnosti sledujeme postupný návrat témy duchovna aj do fotografie. V nasledujúcej kapitole sa pozrieme na rozličné prístupy, ktorými fotografi zachytili duchovno a prežívanie kresťanskej viery práve týmto médiom.

Fotografia, rovnako ako iné formy umenia, môže byť využívaná ako prostriedok na vyjadrenie hlbších duchovných skúseností. Niektorí by mohli argumentovať tým, že je až príliš vecná. A niektorí by zase mohli kontrovať, že fotografia vie byť stručná, čistá svojim zobrazením a o to viac bohatá ideou. Nemusí obsahovať žiadne sakrálné motívy, a aj tak divák pri pohľade na ňu môže cítiť Boha. Pri takejto fotografii hovoríme o kontemplatívnom obraze.

Kontemplácia v pôvodnom náboženskom zmysle znamená najvyšší stupeň modlitby (*con templum* – v chráme). Významnou súčasťou kontemplatívneho obrazu býva strohý vyprázdnený priestor zbavený rušivých elementov, takže upriamuje sústredenosť diváka na jeho centrum. Vytvára pre neho pomyselný chrám s priestorom pre hlbavé rozjímanie. Kontemplatívny obraz často pracuje s absenciou, tichom, samotou, šumom. Práve takéto zobrazenie nám dovoľuje koncentrovať myseľ či vyvolať spomienky. Obzvlášť v dnešnej dobe informačného a obrazového presýtenia predstavuje kontemplatívny obraz ten najsilnejší spirituálny impulz, aký pozorovateľ obrazu môže dostať.⁴⁰

Obr. 23: Matěj Skalický, *Sedět u ohně a kouřit*, 2016

⁴⁰ FIŠEROVÁ. Kontemplace. *Fotograf*. 2017, roč. 16, č. 29, s. 3.

Nie všetky fotografie uvedené v tejto práci sú spojené s duchovným životom tým, že sú zároveň aj kontemplatívnymi obrazmi. Duchovno vo fotografii vnímame v dvoch odlišných formách a na základe tohoto rozdeľujeme do dvoch definícií. Prvou je duchovno ako ústredná téma fotografie. V snímkach sa symboly a motívy objavujú viditeľnejšie, ponímajúc aj žáner dokumentu. Druhou je fotografia, ktorá disponuje duchovnom ako schopnosťou vyžarovať ho zo seba – čiže divákovi necháva priestor kontemplovat'.

Viera v Boha, božstvá či akákoľvek naša subjektívna viera sú veľmi osobné záležitosti. Preto je dôležité voliť citlivý spôsob, ktorým môžeme vieru vyjaviť. Keď sa pozrieme spätne do histórie, vidíme, ako umenie čo najvernejšie zobrazovalo biblické námety a svätcov, aby ich priblížilo veriacim, lebo sú to v prvom rade oni, ktorí vieru s pokorou nesú v sebe a sú pripravení odovzdávať ju ďalej. Aké miesto v tomto vzťahu ale môže v súčasnosti zohrávať fotografický obraz?

Práve kontemplatívna fotografia je vhodným mostom medzi súčasným umením a osobným náboženským životom. Táto forma umeleckého vyjadrenia umožňuje divákovi ponoriť sa do hĺbky kresťanskej spirituality, pretože posúva hranicu viditeľného sveta a smeruje naše vnímanie do duchovných rozmerov. Predstavme si ju ako otvorené dvere, vstup do inej dimenzie, v ktorej máme priestor zamyslieť sa nad otázkami, ktoré sú pre nás dôležité a nechať našu dušu nazrieť do duchovných aspektov existencie. Fotografia sa teda stáva nielen vizuálnym zážitkom, ale aj prostriedkom hlboknej osobnej duchovnej reflexie. Otázkou ale zostáva, do akej miery môže byť fotografia ako médium schopná komunikovať niečo spirituálne? Ako tomu môže prispieť? Skúmanie týchto otázok je aj cieľom tejto práce. Prináša fotografie, ktoré predstavujú, ako sa jednotlivým autorom podarilo spojiť duchovno s fotografiou.

Keby sme hľadali najvýraznejší spojovník medzi fotografiou a duchovnom, dospeli by sme k *tajomstvu*. Aby nedošlo k chybnnej interpretácii, tajomstvom sa nemyslí niečo čo sa prenáša len šepotom. Alebo niečo skrývané a strážené. V tomto prípade je na mysli tajomstvo ako intimita. Tajomstvom v duchovnom požímaní môže byť tiché spojenie veriaceho s Bohom. V kresťanstve predstavuje napríklad Svätú Trojicu⁴¹ alebo Eucharistiu⁴². V kontexte umenia môže tajomstvo predstavovať dobrú fotografiu. Obraz, ktorý sa nám vďaka svojej približnosti, vďaka tomu, že nás popoženie k premýšľaniu a jeho skúmaniu, vryje do pamäte, ako sa vryl do svetlocitlivých častíc prístroja, keď vznikol.

⁴¹ Boh ako Otec, Syn a Duch Svätý, v troch osobách, každá je plne Bohom.

⁴² Víno a chlieb premenené na Ježišovu krv a jeho telo.

Pri téme duchovnosti sa vynára aj pojem *interiorita*.⁴³ Subjektivita, vnútorný svet jednotlivca, jeho myšlienky, pocity, osobný duchovný rozmer. Je to pomyselný, bytostný priestor, v ktorom jednotlivec formuje osobný význam, zmysel života, ale aj vnútorný vzťah k Bohu.⁴⁴ V oblasti vizuálneho vnímania možno konštatovať, že každý autor by mal mať bohatý vnútorný svet, vedieť vnútorne rozjímať, aby sa dokázal ponoriť do pravej podstaty obrazu. Rovnako tak aj pozorovateľ, ktorý sa na fotografiu pozerá. Interiorita je teda úzko spätá s duchovnom. Môže byť skúmaná a prežívaná nezávisle od náboženských rámcov, no zároveň je dobrým prostriedkom, ako sa k priblížiť k Bohu.

Interiorita môže byť taktiež spájaná s mystikou. Ide o akési napnutie medzi absolútnom⁴⁵ a zakúsením. A v tomto prípade je náboženský svet prežívaný ako skúsenosť cez ňu.⁴⁶

2.1 Posvätný priestor

Kostol (chrám) je symbolom Božieho prítomku. Slúži ako priestor, v ktorom sa stretáva spoločenstvo cirkvi a je možné ho vnímať v dvoch rovinách, ktoré sú spolu späté. Vo funkčnej – tvorí rámec liturgie. To znamená, že je funkčne navrhnutý presne tak, aby zodpovedal dynamike kolektívnej modlitby. A v symbolickej rovine – tá predstavuje súhrn symbolov. Medzi najčastejšie patrí kostol ako model ľudského mikrokozmu či symbol nádeje a vzkrieseného Krista, ktorý je demonštrovaný orientáciou osi kostola smerom k vychádzajúcemu slnku.⁴⁷

Tradičný priestor chrámov, dómov a kostolov predstavuje dôležitú súčasť kresťanských rituálov. Odjakživa boli tieto kamenné stavby miestom, kde sa stretávali veriaci a spoločne, prostredníctvom modlitieb, adorovali Boha. Chrámy určené bohoslužbám však nie sú jediné miesta, kde je možné vytvoriť spojenie s Bohom. Liturgický priestor môže preniknúť do každodenného života veriacich a úplne vybočovať mimo konvenčných sakrálnych budov. Je celkom bežné, že exteriér predstavuje pre ľudí

⁴³ Možno nahradiť českým slovom *niternost*.

⁴⁴ OLŠOVSKÝ, Jiří. Pojem paradoxní zbožnosti. Online. In: *Kierkegaard - niternost a existence : úvod do Kierkegaardova myšlení*. Praha: Akropolis, 2005, s. 57

⁴⁵ Absolútno môže byť chápané ako kozmos, zmysel, Boh, nič, všetko či dokonca Ja.

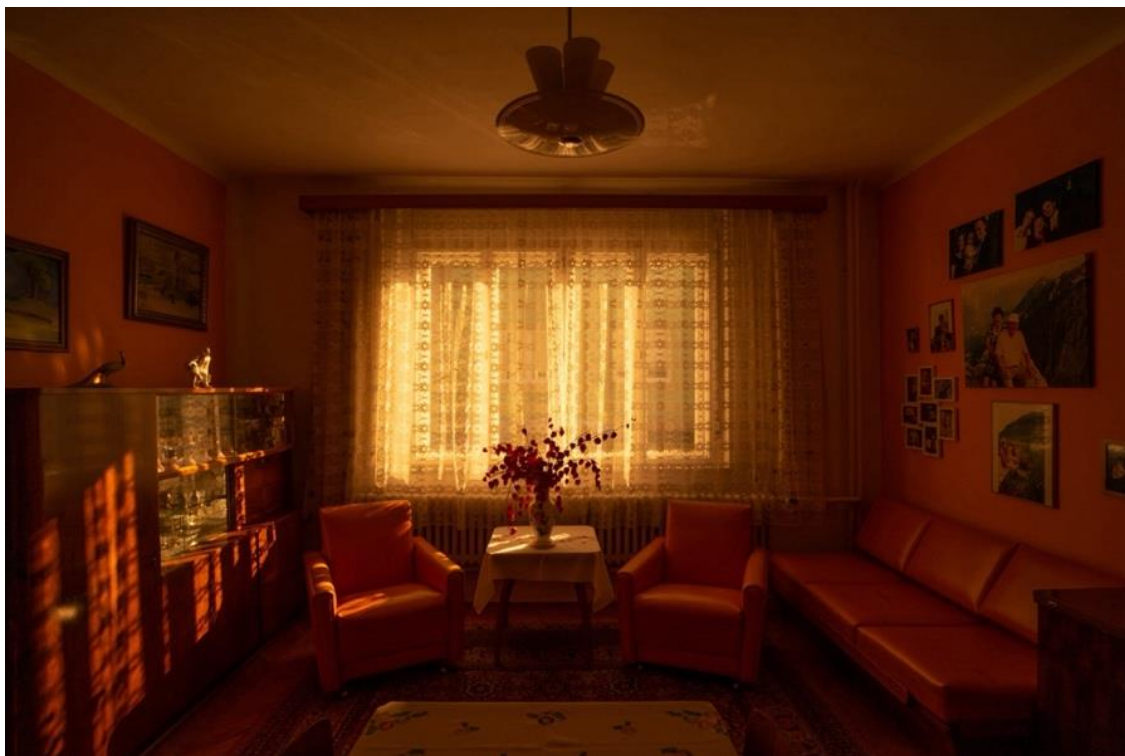
⁴⁶ MOIOLI. a SUDBRACK. *Mystika*. Online. In: Teologickertexty.cz. C2004-2018. Dostupné z: <https://www.teologickertexty.cz/casopis/2007-2/Poezie-a-krestanska-mystika-v-nenabozenskem-svete.html>. [cit. 2024-03-22].

⁴⁷ *Kostol*. Online. In: CENTRUM SPOLOČNÝCH ČINNOSTÍ SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED, ENCYKLOPEDICKÝ ÚSTAV. Beliana.sav.sk. 2022. Dostupné z: <https://beliana.sav.sk/heslo/kostol>. [cit. 2024-03-08].

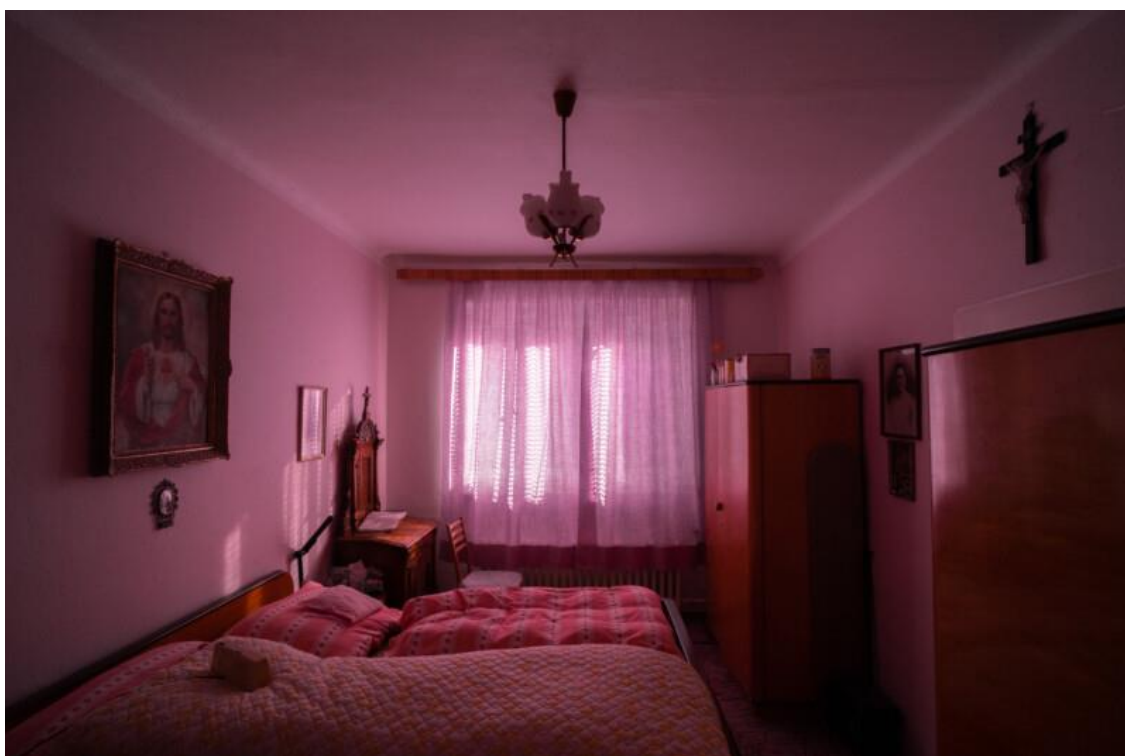
bezpečné miesto pre kontemplovanie o Bohu. Veľkoleposť prírody je dokonca často spájaná s veľkoleposťou kresťanských chrámov. Miesto môže byť chápané ako sväté a posvätné, pokiaľ sa k nemu jednotliviec obracia so zámerom duchovnej reflexie. Takýmito miestami je napríklad príroda, les, tichý kút domácnosti, izba. Vlastne všade, kde človek nachádza bezpečie a pokoj. Má priestor vhlbiť sa do svojho duchovna bez toho, aby sa nachádzal v priestore na to určenom. Takáto forma spojenia presahuje formálne náboženské obrady a zdôrazňuje osobnú dimenziu duchovnosti. Veriaci sa stretáva s Bohom vo vlastnom vnútri a vo svete okolo seba. Preukazuje schopnosť vnímať Boha na akomkoľvek mieste a v akomkoľvek momente jeho života. Táto kapitola má za úlohu predstaviť túto problematiku a ukázať jednotlivé fotografické súbory, ktoré sa inšpirovali mnohorakosťou liturgického priestoru či fotografiami, na ktorých takýto priestor vytvorili autori a ich blízki.

Svetlo, ktoré preniká do katedrály svätého Víta na fotografiách Josefa Sudka, presvetľuje veľkolepé vitráže rovnako nádherne, ako presvetľuje vzory záclon rozžiareného bytu zo súboru *Chrám srdce* (2020) od **Debory Loučkovej** (1999). Divák sa ocitá v osobnom priestore ovdovenej ženy, ktorá celý život žije oddane v silnom citovom vzťahu s duchovným partnerom – Bohom. Pri pohľade na fotografie vstupujeme do izieb, v ktorých slnečné lúče vytvárajú nadpozemskú atmosféru. Žena si svoj byt vyzdobila kresťanskými vyobrazeniami a vyplnila tak prázdno, ktoré jej zostalo po manželovi. Vytvorila si vlastnú svätyňu na trávenie času s Bohom. Duchovný rozmer týmto fotografiám paradoxne neprinášajú len kresťanské motívy. Hlavným nositeľom transcendentu je svetlo. Ranné alebo večerné lúče, ktoré zaliali izbu, akoby priniesli do nej Božiu prítomnosť. Rovnakú úlohu malo svetlo odjakživa v sakrálnych stavbách. Neslúži primárne na osvetlenie priestoru, ale na efekt, vzbudenie duchovnej atmosféry či zdôraznenie príbehov viery. V gotických katedrálach bolo spravidla najviac svetla tam, kde bol situovaný najdôležitejší náboženský obsah.⁴⁸

⁴⁸ FITOZ, İpek a BERKIN, Genco. *Space, light and beliefs: The use of daylighting in churches and mosques*. Online. Arkitekt. 74., 2007. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/256715298_Space_Light_Beliefs_The_Use_of_Daylighting_in_Churches_and_Mosques. [cit. 2023-12-09].

Obr. 24: Debora Loučková, *Chrám srdce*, 2020

Obr. 25: Debora Loučková, *Chrám srdce*, 2020

V kontraste s Loučkovou uvedieme súbor kontemplatívnych fotografií s názvom *Whiteneses* (2004 – 2005) od **Ari Kakkinena** (1966), ktorý pracuje s extrémnym typom interiéru vo svetle. Zahalil ho do bielej drapérie, čo divákovi môže asociovať nepoškvrnený priestor, biele rúcho či miestnosť zaliatu bielym svetlom. Prázdna izba naplnená subjektívnym, vykonštruovaným divadlom. Zámer Kakkinena bol však presne opačný. Usiluje o dekonštrukciu významu čistoty a spochybňuje videnie. Ukazuje neutralitu neutrálneho, podobným spôsobom, akým sa pokúšame spomaliť myseľ. Divák si teda začne predstavovať nič a jeho myseľ je nútená rozmýšľať nad týmto „javom“.

Obr. 26: Ari Kakkinen, *Whiteneses*, 2004 – 2005

Kostol či chrám predstavuje pre veriaceho priestor nového života. Slovo pochádza z latinčiny,⁴⁹ v preklade znamená budovu určenú na kresťanské bohoslužby a obrady. Toto miesto je symbolom Božieho príbytku.⁵⁰ **Carlos Salleras** (1977) fotografickým súborom

⁴⁹ Lat. castellum

⁵⁰ *Kostol*. Online. In: CENTRUM SPOLOČNÝCH ČINNOSTÍ SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED, ENCYKLOPEDICKÝ ÚSTAV. Beliana.sav.sk. 2022. Dostupné z: <https://beliana.sav.sk/heslo/kostol>. [cit. 2024-03-08].

The Rationalization of Feeling (2021) jemne nabúrava klasické pojatie kostola a svojimi fotografiami kladie otázky: Kde sa končí modlitba a kde začína rozjímanie? Kedy kontemplácia vyprchá? Fotografuje náboženské maľby v galérii v Barcelone – sväté vyobrazenia, ktoré pretrvali, no už sa ďalej nenachádzajú na posvätnom mieste chrámu. Pohráva sa s myšlienkou, že galérie predstavujú moderné chrámy. Postprodukčne tento dojem dotvára tým, že snímok náboženskej maľby v interiéri galérie prekrýva snímkom oblohy.⁵¹

Obr. 27 (vľavo): Carlos Salleras, *The Rationalization of Feeling*, 2011

Obr. 28 (vpravo): Carlos Salleras, *The Rationalization of Feeling*, 2011

Táto kapitola môže v čitateľovi vzbudiť otázku, ako by mal vyzerat' vhodný liturgický priestor? Alebo aký priestor by bol subjektívne pre človeka najvhodnejší na duchovné rozjímanie? Podobne ako pri ponorení sa do hĺbky kontemplatívneho obrazu, kedy náš pohľad spočinie v strede „ničoho“, nechávajúc vyniknúť našim myšlienkam, aj tieto otázky môžu evokovať predstavu strohého, možno až asketického priestoru.

Fotograf **Paul Rider** (1975) v súbore *Penance* (2019) takýto asketický priestor zachytil. Pojem „samotka“ máme v dnešnej dobe spojený s trestom, ktorý patrí najnebezpečnejším zločincom. Vieme, že je to istá forma mučenia. V Amerike začiatkom 19. storočia však samotka slúžila ako miesto, v ktorom mali väzni nájsť vykúpenie a pocítiť skutočnú ľútosť nad svojimi zločinmi. Architektonicky si takéto väznice zobrali inšpiráciu zo štýlu katedrál

⁵¹ SALLERAS, Carlos. *The rationalization of feelings*. Online. In: Lensculture.com. 2011. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/carlos-collado-salleras?modal=project-416760> . [cit. 2024-01-07].

v Európe. Tvorili ich klenuté chodby s vysokými oblúkmi. Strešné okno v cele poskytovalo svetlo z neba, čo malo predstavovať slovo Božie.⁵² Rider ich nefotografoval ako dokumentáciu ciel, v ktorých boli umiestnení zločinci, ale ako miesta, kam ľudia prichádzajú s cieľom uskutočnenia modlitby. Miesto oprosté od akýchkoľvek vecí, s ktorými pri bežnej modlitbe prichádzame do kontaktu. Iba holé steny a frakcia svetla.

Obr. 29 (vľavo): Paul Rider, *Penance*, 2019

Obr. 30 (vpravo): Paul Rider, *Penance*, 2019

Na základe metafory svetla prenikajúceho cez vitrážové okná môžeme tento jav rovnako pripodobiť svetlu prenikajúcemu listnatými konármi priamo do stredu tichého lesa. Príroda a les hrá hlavnú úlohu v roli liturgického priestoru v súbore *Ex Voto* (2019) od autorky **Alys Tomlinson** (1975). Súbor citlivo dokumentuje značky, ktoré pútnici zanechali na pútnických miestach vo Francúzsku, Írsku a Poľsku, často anonymne a z dosahu zraku. Tieto výrazy vďačnosti, nádeje a oddanosti, zanechané pútnikmi, spolu vytvárajú hmatateľný príbeh, ktorý prepojuje vieru, človeka a krajinu. Tomlinson zhotovuje fotografie samotnej cesty – lesnými zátišiami či naskytnutými prírodnými kaplnkami a súbor dopĺňa portrétmi pútnikov. Pútnické miesta patria k dlhoročnej historickej a duchovnej tradícii ľudstva. Často sú v európskej tradícii spojené s kultom Panny Márie. Prírodné miesta, útvary ako studničky, pramene, stromy získali duchovnú hodnotu a často sú spojované

⁵² RIDER, Paul. *Penance*. Online. Lens Culture. Dostupné z <https://www.lensculture.com/projects/1682251-penance> . [cit. 2023-12-09].

s takzvanými zázrakmi zjavenia. Ľudia tieto cesty absolvujú ako súčasť náboženských obradov alebo pre nich osobne predstavujú akési zblíženie s duchovným svetom.⁵³

Obr. 31: Alys Tomlinson, *Ex Voto*, 2019

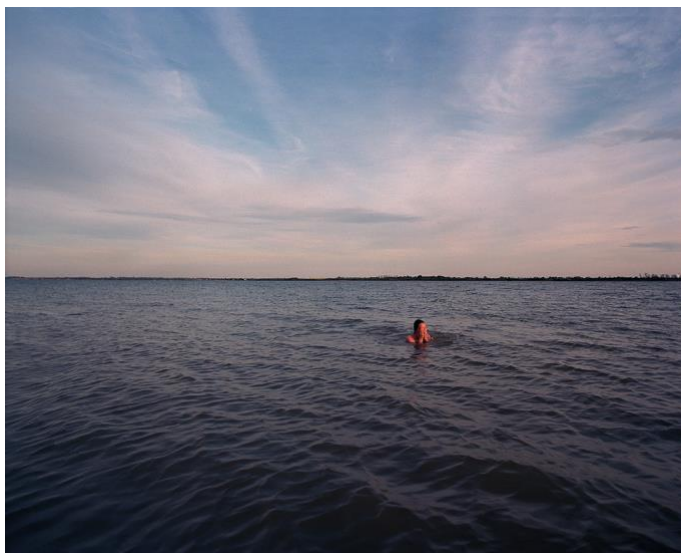

Obr. 32: Alys Tomlinson, *Ex Voto*, 2019

⁵³ GEMZA, Štefan. *Vznik, vývoj a súčasné prejavy mariánskeho kultu na príklade pútnického miesta Marianka*. Online, Bakalárska práca. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2014. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/za89o/BP_Gemza.pdf. [cit. 2023-12-09].

Romano Guardini v súvislosti s priestorom chrámu píše: „*Prirodzený priestor má smery: tie tri, ktoré poznáme. Znamenajú, že veci sú usporiadané vedľa seba, nad sebou a za sebou. Tento poriadok pôsobí, že náš život sa môže so zmyslom budovať a pohybovať. Tiež naprirodzený, posvätný priestor má svoj poriadok. Je založený na mystériu.*“⁵⁴

Ďalej rozvíja myšlienku, že aj posvätný priestor funguje na základe troch smerov – od západu na východ, z juhu na sever a zhora dolu.⁵⁵ Na základe Guardiniho slov teda môžeme povedať, že usporiadanie a fungovanie nášho osobného priestoru je na podobnej podstate ako fungovanie priestoru posvätného. Je teda prirodzené, že človek, ktorý nemusí byť veriaci, si miesto v exteriéri podvedome premení na vlastný posvätný priestor. Uvedme si to na príklade fotografií zo súboru *I Am Always Here* (2001) od fotografa **Toma McGahana** (1973) Poznačený smrťou vlastnej matky sa vracia hľadať pokoj na miesto, kam kedysi chodievali spolu. Pri brehu rieky nachádza útočisko a svoje mystérium. Tento exteriér – prirodzený priestor – sa pre neho stal chrámom, posvätným priestorom, ktorý mu poskytol miesto na rozjímanie. Našiel v ňom hlboké spojenie, vedomie rozlievajúce sa zo všetkých zmyslov, dotýkajúce sa všetkého. Našiel to, ako uvádza na svojej stránke, čomu kresťania hovoria vidieť či pocítiť Boha.⁵⁶

Obr. 33: Tom McGahan, *I Am Always Here*, 2001

⁵⁴ GUARDINI, R. *O posvätných znameních*. 1992, s. 46.

⁵⁵ Kostol je čelom (presbytériom) nasmerovaný k východu Slnka, aby prijímal prvý aj posledný lúč (zo západnej rozety). Evanjelium sa pri omši prenáša na ľavú stranu, z juhu (plnosť svetla) na sever (chlad, temno) teda Božie slovo prichádza zo svetla. Požehnanie zostupuje zhora dole, ako keď kňaz pri príprave obety vyzdvihne kalich nad hlavu.

⁵⁶ MCGAHAN, Tom. *I Am Always Here*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/projects/1130909-i-am-always-here> . [cit. 2024-01-06].

Obr. 34: Tom McGahan, *I Am Always Here*, 2001

Monika Chrabaszcz Tarkowska (1977) sa vydala na púť, počas ktorej nedokumentuje iba cestu, ale aj duševnú púť svojho vnútra, v ktorej sa navracia k vlastnej spiritualite. V sérii *Prayers* (2019) začala pre autorku realita vyžarovať dovtedy skrytú kresťanskú symboliku a obyčajný odlahlý exteriér sa jej pred očami menil na chrám. Týmto spôsobom nechala otvorené dvere vlastnej, a aj divákovej interpretácii.⁵⁷

⁵⁷ TARKOWSKA, Monika. *Prayers*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/projects/726514-prayers> . [cit. 2024-01-07].

Obr. 35: Monika Chrabaszcz Tarkowska, *Prayers*, 2019

Obr. 36: Monika Chrabaszcz Tarkowska, *Prayers*, 2019

V tejto podkapitole sme preskúmali a zhrnuli súbory, ktoré ponúkajú pestré nahliadnutie do rôznorodých posvätných priestorov. Tieto priestory ukazujú najmä dynamiku viery a voľnosť aj vo forme miesta, na ktorom sa dá prehlibnúť individuálne pojmá kresťanstva.

2.2 Náboženský predmet

Náboženský predmet je v kresťanskej tradícii hlboko zakorenený. Slúži na vyjadrenie oddanosti Bohu, spojenia s ním, či ako pomôcka pri modlitbe. Pre veriaceho predstavuje hmatateľný spôsob prejavu a vyznávania viery. Tieto predmety sú plné symboliky. Farba či akýkoľvek detail môže mať svoj vlastný duchovný význam.

Liturgický predmet, ktorým môže byť napríklad kalich, monštrancia⁵⁸ či paténa⁵⁹ sú potrebné pri slávení svätej omše a požehnaním kňaza sa stávajú posvätnými. K náboženským predmetom rovnako patria rôzne textilie ako ornáty, rúcha, obrusy, taktiež prítomné pri slávení svätej omše.⁶⁰

Veľký význam v kresťanskej tematike duchovného života majú aj atribúty svätcov. Sú to predmety, ktoré vyobrazenú osobnosť charakterizujú, sú jej poznávacím znakom. Majú symbolický význam, ako napríklad ľalia – symbol čistoty alebo u mučeníkov môžu zobrazovať spôsob umučenia. Veriacim pomáhajú pripomínať, v čom sa na svätca v modlitbe môžu obrátiť.⁶¹ Príkladmi sú Svätá Katarína – drevené koleso, Archanjel Michal – kopia, Svätý Jozef – tesárske nástroje a mnoho ďalších.

Náboženským predmetom však môžu byť aj rôzne predmety v domácnostiach určené na osobnú zbožnosť. Sú nimi rôzne sošky, sväte obrázky, sviečky, krížiky alebo ružence. Ktoré veriaci vlastnia, zbierajú a umiestňujú na dôležité miesta či pre ne vytvoria osobitý kút – osobnú svätyňu. Dokonca aj obyčajný predmet v domácnosti, akým je napríklad jablko alebo biely, vyšívajúci obrus sa vďaka symbolike môže stať náboženským predmetom.

Menza. Veľkolepé miesto obety svätej omše. Objekt najväčšieho zázraku, pri ktorom sa odohráva premena chleba a vína na Božie telo a krv. Nositeľ obety a centrálny bod chrámu. Veľkolepý, vyplnený kamenným materiálom, miestom pre relikvie, prikrytý

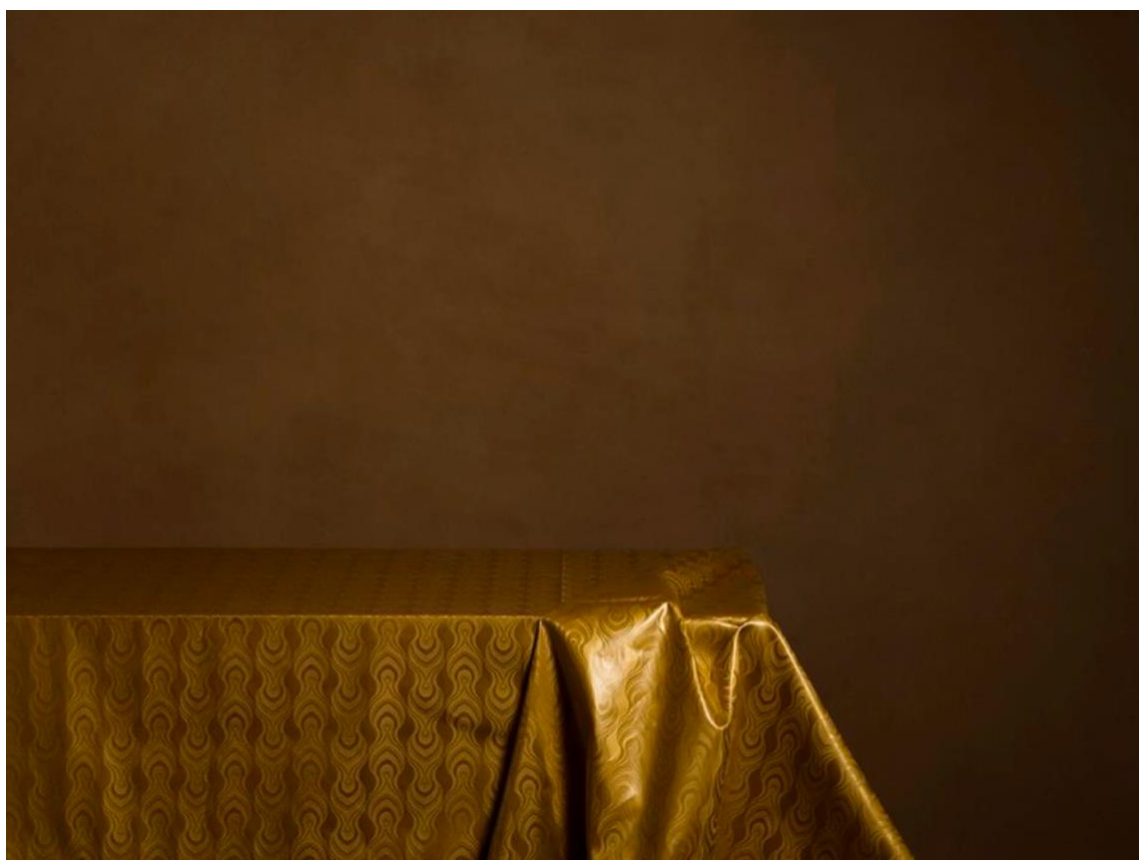
⁵⁸ Urna v tvare slnka s lúčmi, obsahuje najsvätejšiu sviatosť a používa sa aj pri procesiách mimo kostola, napríklad na Sviatok Božieho Tela.

⁵⁹ Z gr. *Phatne*, čo v preklade znamená tanier. Pri eucharistii sa naň kladie chlieb.

⁶⁰ CARE. *Zoznámte sa s rôznymi posvätnými nádobami a liturgickými predmetmi*. Online. In: Fundacioncarf.org. 2023. Dostupné z: <https://fundacioncarf.org/sk/posvatne-nadoby-liturgicke-predmety/>. [cit. 2024-04-05].

⁶¹ CHLUMSKÝ. *ATRIBUTY A JEJICH VÝZNAM*. Online. In: Catholica.cz. Dostupné z: <http://catholica.cz/?a=9>. [cit. 2024-04-05].

bielymi, plátennými prikrývkami – korporálmi, doplnený svietnikmi.⁶² Každý z predmetov nesie v rámci liturgie svoj význam. Na fotografii s názvom *Mensa* (2016) od českého významného fotografa **Ivana Pinkavu** (1961) však tieto predmety absentujú. Pred hnedým pozadím je umiestnený podlhovastý stôl, prikrytý zlatým, vzorovaným obrusom z kvalitnej látky. Svetlo, trochu tajomné, sa k divákovi najviac prihovára cez odraz v obruse. Tichá fotografia, ktorá však prezrádza dostatočne veľa. Aj menej skúsený čitateľ obrazu v tomto prípade vycíti, že fotografia Ivana Pinkavu naozaj jemne, ale s dôvtipom parafrázuje menzu, ako ju poznáme z kresťanských chrámov.

Obr. 37: Ivan Pinkava, *Mensa*, 2016

Plátno predstavuje neoddeliteľnú súčasť kresťanskej symboliky. Biela, nepoškvrnená látka, z ktorej je ušitý korporál i oltárny obrus, symbolizuje čistotu pripravenú pre Kristovo telo. Aj liturgické oblečenie zohráva pri náboženských rituáloch zásadnú úlohu. Kňaz slúži sväté omše odtý v ornáte – rúchu špeciálne, farebne ozvláštnenom na jednotlivé liturgické obdobia. Podobne dôležité sú šaty pre ženy zobrazované na fotografiách zo súboru *Village*

⁶² *Všetko o oltári. Poznáte, čo znázorňujú jeho časti?* Online. In: Christianitas. 2021. Dostupné z: <https://christianitas.sk/vsetko-o-oltari-poznate-co-znazornuju-jeho-casti/>. [cit. 2023-12-17].

Queens (2008 – 2011) od Erica Schuetta (1960). Tieto dámy v rokoch sa odievajú do tradičných regionálnych krojov, ktoré sa v ich kraji zvykli obliekať do kostola alebo na rozličné cirkevné sviatky. Fotografie ukazujú, že aj odev môže byť atribút, ktorý zohráva veľkú úlohu v duchovnom živote človeka.

Obr. 38 (vľavo): Eric Schuett, *Village Queens*, 2008 – 2011

Obr. 39 (vpravo): Eric Schuett, *Village Queens*, 2008 – 2011

Často sa aj úplne každodenné predmety stanú súčasťou duchovného života a bez toho, aby sme si to uvedomili, sa premenia na vec, ktorá nám dopomáha k hlbšiemu rozjímaniu. **Anna Sajdok** v sérii *Boží služby* (2015) zobrazuje triviálne objekty, ktoré sú umiestnené v priestore kostolov. Mapuje miesta stretávania evanjelických hnutí a sústreduje sa najmä na priestory, ktoré sú nezvyčajne zbavené liturgických konvencií, symbolických obrazov a sôch svätých, aby nerozptyľovali od Božieho slova. Fotografka tam však napriek tomu nachádza rôzne veci, ktoré slúžia veriacim navštevujúcim daný kostol. Snímky sú vytvárané ako snapshoty, čím autorka podporila familiárnosť priestoru.⁶³

⁶³ SAJDOKOVÁ, Anna. *Boží služby*. Online. In: Arf.works. 2015. Dostupné z: <https://www.arf.works/absolvent/anna-sajdok/>. [cit. 2024-01-07].

Obr. 40: Anna Sajdok, *Boží Služby*, 2015Obr. 41: Anna Sajdok, *Boží Služby*, 2015

Bare Handed (2007 – 2021) je séria fotografií ukazujúca život lokálnych anglických farmárov. Pôvodný zámer fotografky **Holly Lynton** (1972) bolo zachytiť vernosť farmárov tradičným metódam v čase modernizácie. Postupne však na fotografiách začala vnímať odkazy na rôzne kresťanské výjavy, ktoré sa popri fotografovaní diali spontánne, bez jej tvorivého zámeru. „*Stačilo len nakloniť hlavu a dospievajúce dievča v Sienne sa premenilo*

na stvárnenie Panny Márie.“ Uvádza v texte k fotografiám sama autorka.⁶⁴ Je len na divákovi, či vo výjave ženy s moriakmi uvidí Pannu Máriu alebo na fotografii, na ktorej farmár strihá barana, zazrie symbol Ježiša Krista – obetného baránka.

Obr. 42: Holly Lynton, *Bare Handed*, (2007 – 2021)

Obr. 43: Holly Lynton, *Bare Handed*, (2007 – 2021)

⁶⁴LYNTON, Holly. *Bare Handed*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/holly-lynton?modal=project-13579>. [cit. 2024-01-07].

V histórii mali náboženské predmety jasné hranice. Zoskupovali sa v miestach určených na modlitby. Fotografovali sa výhradne pre archivačné účely, tak ako sme mohli vidieť v podkapitole 1.3. V súčasnosti sa však náboženský predmet diverzifikoval a súbor *Overly-present, divine presence* hovorí práve o tejto diverzifikácii. **Alejandra Cárdenas Palacios** fotografuje rozmanité situácie, v ktorých sa tieto predmety nachádzajú. Často sú úplne mimo kontextu a vsadené do každodenného života, čo ešte znásobilo absurditu diverzifikácie.⁶⁵ Predmety ľudovej zbožnosti sa pretransformovali do náboženského gýču, suveníru, ktorý už nemá charakter náboženského predmetu využívaného napríklad pri modlitbe. Tieto objekty neboli vytvorené za účelom plniť náboženskú funkciu. Majú triviálny charakter.

Obr. 44: Alejandra Cárdenas Palacios, *Overly-present, divine presence*

The Threshold of Uncertainty II (2016 – 2018) je fotografická séria o sochách usilujúcich o existenciu vo večnosti, podobne ako kresťanské ikony. Fotografie odhaľujú stopy opotrebenia a plynutia času. Autor **Adrian Fernández** (1984) tieto náboženské sošky fotografuje zozadu tak, aby opotrebenie vyniklo, a tým sa snaží o humanizáciu objektu.

⁶⁵ PALACIOS, Alejandra Cárdenas. *Overly-present, divine presence*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/projects/15491-overly-present-divine-presence>. [cit. 2024-01-07].

Fernández zvolil jednoduché, čierne pozadie, priam až tmú, čím sústredenost' diváka upriamil k svojmu zámeru. Autor verí, že opotrebenie napomáha k tomu, aby sa ikony či takéto náboženské sošky stali bližšími ľuďom.⁶⁶

Obr. 45 (vľavo): Adrian Fernández, *The Threshold of Uncertainty II*

Obr. 46 (vpravo): Adrian Fernández, *The Threshold of Uncertainty II*

V kontraste s predošlými fotografickými súbormi, ktoré transcendentálny aspekt fotografie nechali v úzadí, sa teraz pozrime na sériu fotografií s názvom *Perhaps, the Imminence of a Revelation that is not Produced* (2017) od **Elia Castellana** (1971). Ich autor sa zaoberá posvätnou povahou obrazu a vychádza z myšlienky, že posvätné obrazy sú médium, ktoré umožňuje prístup k Božej prítomnosti. Elio sa zámerne vyhýba akejkolvek objektívnej dokumentácii, a tak objekty rôzne rozmazáva, stmavuje či využíva svetelné šmuhy. Vo svojich fotografiách vytvára priestor pre divákov, vnútorné videnie vonkajšieho sveta.⁶⁷ Fotografie paradoxne úplne vybočujú z charakteru posvätného obrazu z predrenesančného obdobia. Autor namiesto vecných a konkrétnych zátiší či modelov znázorňujúcich svätých, vytvoril sériu kontemplatívnych obrazov, a tým poukázal na to, že aj takýto obraz by sa mohol vyrovnat' obrazu posvätnému.

⁶⁶ MILANÉS, Adrián Fernández. *The threshold of uncertainty II*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/adrian-fernandez-milanes?modal=project-1050147>. [cit. 2024-01-07].

⁶⁷ CASTELLANA, Elio. *Perhaps, the imminence of a revelation that is not produced*. Online. In: Lensculture.com. 2017. Dostupné z <https://www.lensculture.com/elio-castellana>. [cit. 2024-01-07].

Obr. 47: Elio Castellana, Perhaps, the Imminence of a Revelation that is not Produced, 2017

Obr. 48: Elio Castellana, Perhaps, the Imminence of a Revelation that is not Produced, 2017

V tejto podkapitole sme preskúmali bežné predmety, ktoré autori využili vo svojich fotografiách na vytvorenie náboženského kontextu, ale aj naopak, náboženský predmet dali do súvislosti so svetským spôsobom života. Táto dualita umožňuje prenášať náboženskú symboliku do každodenného života a zároveň reflektuje svetské aspekty duchovných predmetov. Autori nám týmto prístupom otvárajú priestor na hlbšie zamyslenie nad vzájomným prepojením duchovného a svetského života.

Symbolika náboženského predmetu, ako sme už naznačili na začiatku, má naozaj široké spektrum. Siahla od honosných, liturgických predmetov, až po tie úplne najobyčajnejšie. Napríklad snímka jablka z blogu fotografa a teológa **Petra Pikulíka** (1994). Jablko je zobrazené ako bežné ovocie rozkrojené na časti, položené na bielej servítky. Akoby čakalo na prvého hriešnika, ktorý mu podľahne tak, ako Eva v raji. Je symbolom plodnosti či poznania. Ležiace na čistom podklade pohladené jemným svetlom pripomína i tradičný vianočný zvyk. Takéto konotácie sa pozornému divákovi núkajú pri pohľade na fotografiu obyčajného, rozkrojeného jablka.

Obr. 49: Peter Pikulík, *bez názvu*, 2023

2.3 Duchovné konanie

Na ceste k Bohu a transcendentálnu ľudia vykonajú rôzne spoločné rituály, ako napríklad slávenie svätej omše, spoločné modlitby, alebo praktizujú rozličné gestá ako prežehnávanie sa, kľáčanie, klaňanie či vzopnutie rúk. Takéto konanie predstavuje základný kameň oddanosti k viere v Boha. Duchovné konanie je previazané s opakujúcim praktizovaním zbožnosti a prijímaním sviatostí. Sviatosti – ako napríklad eucharistia či sviatosť zmierenia – poskytujú veriacim príležitosti na prehĺbenie duchovného vzťahu. To však nie sú jediné veci, ktoré duchovné konanie zahŕňa. Miluj blížneho svojho, ako seba samého. Tak znie hlavné prikázanie v Zákone. Podľa neho má človek poskytovať takú lásku a porozumenie svojmu okoliu, ako poskytuje aj sám sebe. Preto sú v tejto časti zahrnuté aj súbory, v ktorých sa toto prikázanie preukazuje. Sú to fotografie o ľuďoch, ktorí nezištne pomáhajú, spravujú farnosti, starajú sa o chorých...

Uctievanie je základným prejavom viery a duchovného konania. Na začiatku 21. storočia sa mnoho umelcov⁶⁸ zaoberalo kultom pápeža. Zaujala ich téma, ako sa z osoby Jána Pavla II. stala modla a jeho osoba slúžila skôr ako marketingový nástroj. Na túto tému

⁶⁸ Volker Hildebrandt, Rafal Bujnowski, Igor Omulecki

reagoval aj poľský umelec **Peter Fuss** (1972), ktorý sa pozerá na pápeža Jána Pavla II. ako na uctievaného vykonávateľa kultu. V sérii *Monuments* (2007) vyhotovil fotografie pomníkov pápeža a poukazuje na to, že jeho tvár už nepatrí jemu, ale výrobcom pomníkov a rozličných reklamných predmetov.⁶⁹ Sochy, ktoré fotografoval, sú často nekvalitné a nepodobné. Napriek tomu sú predmetom uctievania.

Obr. 50 (vľavo): Peter Fuss, *Monuments*, 2007

Obr. 51 (v strede): Peter Fuss, *Monuments*, 2007

Obr. 52 (vpravo): Peter Fuss, *Monuments*, 2007

Fotografie **Przemysława Pokryckiego** (1974) zo súboru *Rituály prechodu* (2005) sú obsahovo aj prevedením veľmi podobné fotografiám autorky Zofii Rydet, o ktorej sme písali na konci podkapitoly 1.3. Pokrycki tiež ponúka štúdiu o duchovnom živote bežných ľudí. Predstavuje oslavy, ktoré si ľudia usporadúvajú po krste, prvom sv. prijímaní či svadbe. Svoju pozornosť sústreďuje na hlavných členov rodiny, fotografuje ich vždy pred stolom plným dobrôt vo vzpriamenom postoji a porovnáva spôsob slávania takto významných kresťanských udalostí.⁷⁰ Skúma napríklad aj to, ako sú ľudia oblečení a upravení. Poukazuje a komparuje výrazné znaky týchto osláv, ako napríklad nápoje, výzdobu, oblečenie. Fotografie skôr rozprávajú o tom, čo o sebe hovorí obraz bez toho, aby dochádzalo k ideovému, duchovnému presahu. Ide o konceptuálnu sériu, ktorá ukazuje typológiu a slávenie súčasného kresťana prijímajúceho sviatosti.⁷¹

⁶⁹ CHODAN. *Zbawienie przyjdzie przez kicz. Papież w Mocaku*. Online. In: Archiwum-obieg.u. 2014. Dostupné z: <http://archiwum-obieg.u-jazdowski.pl/recenzje/33068>. [cit. 2024-03-10].

⁷⁰ MAZUR. *The Decisive Moment: New Phenomena in Polish Photography Since 2000*. 2012.

⁷¹ OLEJNICZAK. *Proč nový polský dokument ?* Online, Bakalárska práca, vedoucí Vladimír Birgus. Slezská univerzita v Opavě: Slezská univerzita, Fakulta filosoficko - přírodovědecká, Institut tvůrčí fotografie, 2010. Dostupné z: <http://www.itf.cz/dokumenty/praca-druk-poj.pdf>. [cit. 2024-02-13].

Obr. 53: Przemysław Pokrycki, *Rituály prechodu*, 2005

Obr. 54: Przemysław Pokrycki, *Rituály prechodu*, 2005

Obr. 55: Przemyslaw Pokrycki, *Rituály prechodu*, 2005

Otilie, tak znie meno ženy, ktorá zasvätila svoj život obhospodarovávaniu fary. Fotograf **Vojtech Plhák** (1999) jej dni na fare zvečnil. Ako sám autor uvádza v texte k fotografiám: „*Pan farár Otílii jednou říkal: „Ale rozmysli to! Mysli na sebe! Já su staré, ty si mladá! Nerozmyslela si to a zasvětila svůj vlastní život lidem kolem sebe.*“⁷² Plhák zaujal úlohu tichého pozorovateľa a zo života Otilie prináša rovnako tiché svedectvo. Aj napriek tomu sa mu veľmi dobre podarilo zachytiť duchovný život ženy. Veľmi citlivo pracuje s portrétom a súbor dopĺňa fotografiami exteriéru, kde využíva pôvab prirodzeného svetla a silu kontemplatívneho obrazu.

Obr. 56: Vojtech Plhák, *Otilie*, 2021

⁷² PLHÁK, Vojtech. *Otilie*. Online. In: Arf.works. 2021. Dostupné z: <https://www.arf.works/student/vojtech-plhak/>. [cit. 2024-01-05].

Obr. 57: Vojtech Plhák, *Otílie*, 2021

Obr. 58: Vojtech Plhák, *Otílie*, 2021

Podobnej téme sa venovala aj **Anna Sajdok** vo svojej práci s názvom *Miriam* (2014/2015). Fotografuje intímny portrét rehoľnej sestry, ktorej povolanie patrí k šedej, nepovšimnutej súčasti spoločnosti. Dáva do kontrastu chrám, v ktorom sa sestry stretávajú pri modlitbe s nemocničnou izbou, do ktorej sa prichádzajú starať o chorých. Ďalej mapuje ich prirodzené prostredie kláštora, v ktorom je značný kontrast, často nezvyčajných vecí oproti vážnosti a stíšaniu, s ktorým je povolanie rehoľnej sestry spojené.

Obr. 59: Anna Sajdok, *Miriam*, 2014/2015

Obr. 60: Anna Sajdok, *Miriam*, 2014/2015

Rehoľné sestry sa často stretávajú s nepochopením. Žijú v ústraní a ľudia majú mylnú predstavu o tom, že ich život je obmedzený iba na priestor chrámu, aktivitu modlenia, poprípade pomoc chorým. Ich výnimočné osudy mapujú fotografie od **Jana Cágy** (1976) v sérii *Sestry* (2021) Fotografie sú ilustrácie ku knihe⁷³ rozhovorov s rehoľnými sestrami. Tieto ženy ukazujú v kontextoch, ktoré sú protikladom týchto stereotypných predstáv.

Obr. 61: Jan Cága, *Sestry*, 2021

⁷³ *Sestry* – Kamila Hladká, 2021

Obr. 62: Jan Cága, *Sestry*, 2021

Svedectvo bežných dní strávených s Bohom prináša fotografická séria *Free Spirit* (2018) od **Paola Bona** (1970). Podobne, ako v predošlom súbore, sa aj tento fotograf venuje téme, ktorá je v súčasnosti celkom tabu. Vstup do cirkvi vyžaduje silnú vieru a pevné presvedčenie. Tieto fotografie dokumentujú život päťdesiatročného muža, ktorý sa rozhodol vstúpiť do cirkvi a vykonávať rehoľné povolanie na základe určitého volania, ktoré pocítil. Fotografie ukazujú zásadnú zmenu v živote tohto muža, ktorý sa rozhodol odsťahovať na samotu, aby mohol nerušene žiť vo viere. Hlavnou náplňou jeho dní sa stala modlitba.⁷⁴ Muž nechal fotografa nahliadnuť do jeho bežných chvíľ a Bonovi sa tak podarilo verne zachytiť to, čo prežíva. Fotografuje ho napríklad, aj pri tak intímnom akte, ako je modlitba.

Obr. 63: Paola Bona, *Free Spirit*, 2018

⁷⁴ BONA, Paolo. *Free Spirit*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/paolo-bona?modal=project-593620> . [cit. 2024-01-07].

Obr. 64: Paola Bona, *Free Spirit*, 2018

Kresťanstvo, v dnešných dňoch, zjednocuje až dve miliardy veriacich, avšak tieto osoby prežívajú svoju vieru v unikátnom osobnom, kultúrnom a regionálnom rámci. Vyznávači kresťanstva po celom svete sa stali námetom série *Devoted* (2012) od fotografa **Jana Locusa** (1968). V knihe s rovnakým názvom ukázal rozmanitosť a obsiahol v nej pútnikov zo Španielska a Poľska, kresťanov v Afrike a Indii, vášnivých veriacich v Mexiku či vojnou postihnutých katolíkov v Severnom Írsku.⁷⁵ Čiernobiela séria fotografií nám dáva nahliadnuť do duchovného života ľudí rôznych etníc. Vidíme kresťanov po celom svete rozlične praktizovať adorácie a sláviť kresťanské sviatky.

⁷⁵ LOCUS, Jan. *Devoted (Lannoo)*. Online. In: LOCUS, Jan. Janlocus.com. Dostupné z: https://www.janlocus.com/devoted_book/. [cit. 2024-01-05].

Obr. 65: Jan Locus, *Devoted*, 2012

Obr. 66: Jan Locus, *Devoted*, 2012

„Boha možno spoznávať iba tak, že ho nasledujeme, že za ním kráčame, a takto ho 'vidíme' iba odzadu.“⁷⁶ Týmito slovami sa začína publikácia *Forms of Faith* (1987 – 2021) v ktorej fotograf **Matúš Zajac** (1971) zreflektoval úctu k Bohu a nasledovanie viery. Počas dvadsiatich piatich rokov dokumentoval formou klasického, čiernobieleho dokumentu pútnikov a vyznávačov náboženstiev z rôznych regiónov. Na jeho fotografiách sa stretávame napríklad s gestom kľáčania, ktoré je podľa Guardiniho gestom pokory, ktorá prospieva duši.⁷⁷

Obr. 67: Matúš Zajac, *Forms of Faith*, 1987 – 2021

⁷⁶ MIKLOŠKO, František. Putovanie Matúša Zajaca za fotografiou. Online. In: *Forms of Faith*. Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011, s. 5. Dostupné z: http://www.zajacphoto.com/files/documents/book_matus_zajac.pdf. [cit. 2024-01-06].

⁷⁷ GUARDINI. *O posvätných znameních*. 1992, s. 11.

Obr. 68: Matúš Zajac, *Forms of Faith*, 1987 – 2021

Obr. 69: Matúš Zajac, *Forms of Faith*, 1987 – 2021

K duchovnému konaniu bezpochyby patria sviatosti. Sú nimi krst, birmovanie, eucharistia, pomazanie chorých, sviatosť manželstva, sviatosť kňazstva a sviatosť zmierenia. Predstavujú cesty, prostredníctvom ktorých, sa Ježiš spája s veriacimi. Niektoré z nich môže človek prijať len raz za život, pretože majú moc vyvolať v nás niečo jedinečné, zásadne nás duchovne premeniť. Aj keď sú sviatosti rozličné v prevedení a predmetoch, ktoré musia byť pri nich prítomné, predsa len majú spoločnú zmyslovo neviditeľnú časť – mystiku. Je v nej prítomná milosť a prítomnosť Ježiša.

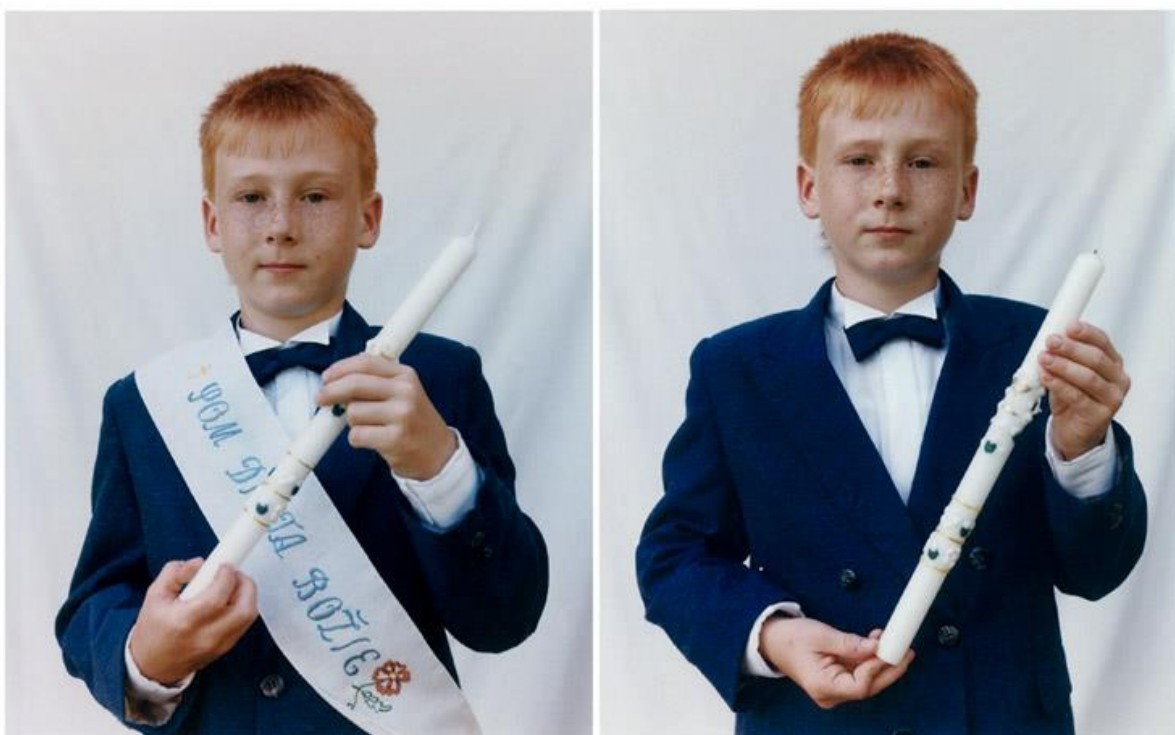
Môže ale fotografia znázorniť to, čo je mystické? Je to predsa niečo neuchopiteľné. Ako by teda médium, ktoré stojí na zobrazovaní nejakej skutočnosti, mohlo zachytiť náboženskú mystiku? Odpoveď je možno jednoduchšia, než sa zdá. Fotograf **Ľubo Stacho** (1953) fotografoval prvé sväté prijímanie a kňazskú vysviacku, a aj keď snímky vznikli ešte pred rokom 2000, rozhodli sme sa ich zahrnúť do tejto časti práce, pretože dobre ilustrujú rozoberanú problematiku. Stacho z portrétov vytvoril diptychy. Na ľavej strane je dieťa pred a na pravej strane po 1. svätom prijímaní. Vieme to odhadnúť len vďaka obhorenej sviečke, ktorú držia. Človek automaticky pri pohľade na dvojice začne obraz skúmať a hľadať odlišnosti – v postoji, výraze. Pochopenie zmeny je však v oveľa hlbšom význame. Stacho diptychy predkladá a upozorňuje nás na zmenu mystickú, ktorá nemá dôvod prejaviť sa na povrchu, ako by väčšina z nás čakala. Východiskom sa v tomto prípade stáva viera, ktorá aktu dáva opodstatnenosť. Dôležité je, že nás Stacho postavil pred hotovú vec. Našou úlohou nie je na obraze niečo hľadať alebo porovnávať ho. Divák má prijať to, že sa niečo udialo a takto to vyzerá.

Obr. 70: Ľubo Stacho, *Prvé sväté prijímanie*, 1993 – 1996

Obr. 71: Ľubo Stacho, *Prvé sväté prijímanie*, 1993 – 1996

Obr. 72: Ľubo Stacho, *Prvé sväté prijímanie*, 1993 – 1996

Eucharistia – telo a krv Kristova – je sviatosť, ktorá býva označovaná za najsvätejšiu zo všetkých sviatostí. Vychádza z Kristovej Poslednej večere. Podľa kresťanstva tak, ako telesná schránka potrebuje jesť a piť, aby bola schopná fungovať a mala silu žiť, s dušou je to rovnako. Krv Kristova (nápoj) a Telo Kristovo (pokrm) jej dodáva silu k viere, láske a nádeji. Výraz *eucharistia* pochádza z gréčtiny a v preklade znamená vďakyvzdanie.⁷⁸

V sérii *Hidden Presence* (2018) fotografka **Gina Lopez** zachytáva sviatosť oltárnu – posvätný obrad, ktorý zobrazuje pomerne abstraktne. Využíva ostré svetlo a tieň. Značnú plochu fotografií tvorí negatívny priestor, ktorý naznačuje nekonečno. Monochromatická paleta a svetlo podobné tomu, aké poznáme z divadelných dosiek, diváka sústreďuje na to, čo je podstatou tejto sviatosti. Kňazova tvár je takisto skrytá v tieni, čo značí „in persona Christi“ v preklade: v zastúpení Krista.⁷⁹

Obr. 73 (vľavo): Gina Lopez, *Hidden Presence*, 2018

Obr. 74 (vpravo): Gina Lopez, *Hidden Presence*, 2018

⁷⁸ HOUKAL, Jan. Kresťan a svätosti aneb Kde pôsobí Pán Ježiš najzrejmejšie. In: HOUKAL, Jan. *Co se děje v kostele?* Praha: Portál, 2015, s. 38-47.

⁷⁹ LOPEZ, Gina. *Hidden Presence*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/gina-lopez-2?modal=project-594726>. [cit. 2024-01-05].

Krst znamená vstup človeka do kresťanskej komunity. Vykonáva sa zalieváním, či ponorením do svätenej vody, čo symbolizuje očisťujúcu silu. Pre cirkev predstavuje milosť a nositeľku božského života.⁸⁰ Očistenie od dedičného hriechu, s ktorým sa každý kresťan narodí či symbol znovuzrodenia z vody a z Ducha svätého.⁸¹ Miesto v údolí rieky Jordán, konkrétne jej západná časť, je miestom, kde sa nechal pokrstiť Ježiš Kristus.⁸² Atmosféru z tohoto posvätného miesta zaznamenala fotografka **Dafna Yosha** (1979) v súbore *Baptism* (2018). Fotografie zdôrazňujú duchovný význam tohoto miesta a zobrazujú desiatky ľudí, ktorí v tejto kresťanskej tradícii pokračujú.

Obr. 75: Dafna Yosha, *Baptism*, 2018

⁸⁰ GUARDINI. *O posvätných znameních*. 1992, s. 24.

⁸¹ *Krst*. Online. In: RÍMSKOKATOLÍCKA FARNOSŤ KRÁĽOVNEJ POKOJA V PREŠOVE. Kralovnapokoja.sk. Dostupné z: <https://kralovnapokoja.sk/sk/content/krst>. [cit. 2024-01-05].

⁸² YOSHA, Dafna. *Baptism*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/search/projects?q=baptism&modal=project-836021-baptism>. [cit. 2024-01-06].

Obr. 76: Dafna Yosha, *Baptism*, 2018

Ukrižovanie bolo v dobe Rímskej ríše častým spôsobom popravy, určenej pre brutálnych zločincov a otrokov. Zároveň je aj jednou z najpodstatnejších udalostí v dejinách kresťanstva a priamo sa spája s princípmi kresťanskej viery. Cirkev hovorí, že Kristova obeť na kríži umožnila človeku cestu k spásu a vykúpila ho z prvotného a dedičného hriechu spáchaného Adamom. Táto dôležitá udalosť sa preto stala námetom pre mnohých výtvarných umelcov počas rozličných umeleckých smerov – zobrazenie Krista na kríži sa nazýva Ukrižovanie, alebo Kalvária. Plastickému objektu kríža s korpusom hovoríme krucifix.⁸³ Podobne ako F. H. Day, o ktorom bližšie píšeme v kapitole 1.3., sa aj muž z filipínskeho mesta San Fernando inscenuje do role Ježiša a na Veľký piatok sa symbolicky necháva ukrižovať. Túto obeť zdokumentoval fotograf **Jorge Fernandez Garces** v sérii *Crucifixions in the 21st Century*. Z obyčajného človeka sa tak nachvíľu stáva živá ikona.⁸⁴

⁸³ ŽÚBOROVÁ - NĚMCOVÁ, Marie. *Ukrižovanie Ježiša Krista*. Online. In: Encyklopédia kresťanského umenia. C2024. Dostupné z: <https://eku.informacie.sk/index.php/obsah/encyklopedia-krestanskeho-umenia>. [cit. 2024-03-22].

⁸⁴ GARCES, Jorge Fernandez. *Crucifixions in the 21st Century*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/jorge-fernandez-garces?modal=project-35190>. [cit. 2024-01-07].

Obr. 77: Jorge Fernandez Garces, *Crucifixions in the 21st Century*

Obr. 78: Jorge Fernandez Garces, *Crucifixions in the 21st Century*

V tejto časti sme rozobrali obrazy súvisiace s vysluhovaním alebo oslavou rôznych sviatostí, ale aj s duchovným prežívaním jednotlivcov. Môžeme povedať, že aj napriek rozmanitosti súborov ich predsa len v tejto kapitole spája jedna vec. Vizuálne to môže byť práve gesto, napríklad kľáčanie. Čo je však na prvý pohľad viditeľné menej, no dôležité rovnako, je stíšenie a ponorenie sa do seba. Značné sú aj rozdiely v prežívaní duchovnosti. Na základe zinterpretovaných diel môžeme duchovné konanie rozdeliť na dve skupiny. Prvá je tá, kde figuruje len jednotlivec, teda ide o akési rozjímanie osamote/v sebe. Druhá skupina je o kolektívnom prežívaní duchovna, kedy je človek súčasťou väčšieho množstva ľudí, ktorí Boha adorujú spoločne.

V celkovom závere môžeme konštatovať, že duchovný život sa dá zachytiť rôznymi prístupmi, a je len na autorovi, či sa bude držať skôr dokumentárnej formy, alebo svojim zásahom do fotografií vloží kúsok mystiky.

3 DUCHOVNÝ OBRAZ A VÝSTAVNÝ PRIESTOR

3.1 Miesto pre duchovné obrazy

Sila duchovného obrazu tkvie práve v tom, že môže plniť rovnaký účel, duchovne povznášať človeka k Bohu, v ktoromkoľvek priestore, či už v sakrálnom alebo súkromnom.

Skončila doba, kedy kresťanské umenie iba ilustrovalo vieru a evanjelizovalo spoločnosť. Jeho možnosť pôsobiť v sakrálnom priestore je v súčasnosti podmienená skôr schopnosťou na priestor reagovať, než plniť len dekoratívnu funkciu. Zmyslom takejto expozície v súčasnosti je naplnenie sakrálneho priestoru atmosférou. Friedhelm Mennekes vo svojej publikácii *Nadšenie a pochybnosť*, uvádza niekoľko zásad pre uvedenie súčasného umenia do kostolov a jednou z nich je, že nové umelecké diela by mali byť v sakrálnom priestore len na určitý čas. Alebo, že umenie a viera, by sa mali navzájom konfrontovať.⁸⁵

Z histórie už vieme, že vyobrazenie duchovného života v sakrálnych priestoroch slúžilo najmä na pripomenutie viery, zosobnenie či priblíženie náboženstva bežným ľuďom. V súčasnosti, kedy sa spoločnosť vyvinula, však zaostáva otvorenosť cirkvi voči novému umeniu. V kostoloch stále nájdeme diela vychádzajúce z umenia predošlého a cítime absenciu súčasnej novej a sviežej tvorby kvalitných autorov. Kostol by však nemal byť miesto, kde sa prezentuje umelec.⁸⁶ Ide skôr, naozaj o akýsi dialóg moderného umenia a sakrálneho priestoru tak, ako to robia napríklad autori⁸⁷ súčasných, dočasných, pôstnych intervencií v Kostole sv. Salvatora v Prahe – Popelce umelcov.⁸⁸ V ich dielach vidíme konfrontáciu chrámu so svetom súčasného umenia.

Obraz môže byť vytvorený pre priestor, aj priestor pre obraz. Do akej miery však môže patriť nový obraz, vrátane fotografie, do sakrálneho priestoru? Keďže takýto priestor bol konštruovaný pre konkrétny účel a rátať s jemu vlastnou výzdobou – freskami, sochami, maľbami, architektonickou výzdobou. V súvislosti s touto otázkou sa viaže téma otvorenosti cirkvi k novému umeniu. Aby nechala priestor umelcom vyznieť a sebe otvoriť sa a pochopiť. Pravdou je, že je čoraz viac umelcov, ktorí sa téme duchovna venujú, než tých, ktorí by v nejakom sakrálnom priestore vystavovali. Zo súčasných autorov treba zmieniť Dorotu Sadovskú, ktorá je známa najmä svojimi maľbami nahých svätcov zobrazených monochromaticky, žltou farbou z vtáčej perspektívy. Zároveň je autorkou, ktorej maľba

⁸⁵ MENNEKES. *Nadšenie a pochybnosť*. 2012, s. 13.

⁸⁶ FARNOSTĚ TEPLICKÁ BRATISLAVA. *Patrí súčasné umenie do liturgického priestoru?*. MP3. 1 hod. 8 min. [#4]. [Bratislava]. 2023. 28. min.

⁸⁷ Šimotová, Kovařík, Hábl, Novák, Cigler, Kolíbal, Pitín v Kostole sv. Salvatora, Praha

⁸⁸ <https://www.farnostsalvator.cz/umelecke-intervence-a-vystavy/archiv-umeleckych-intervenci>

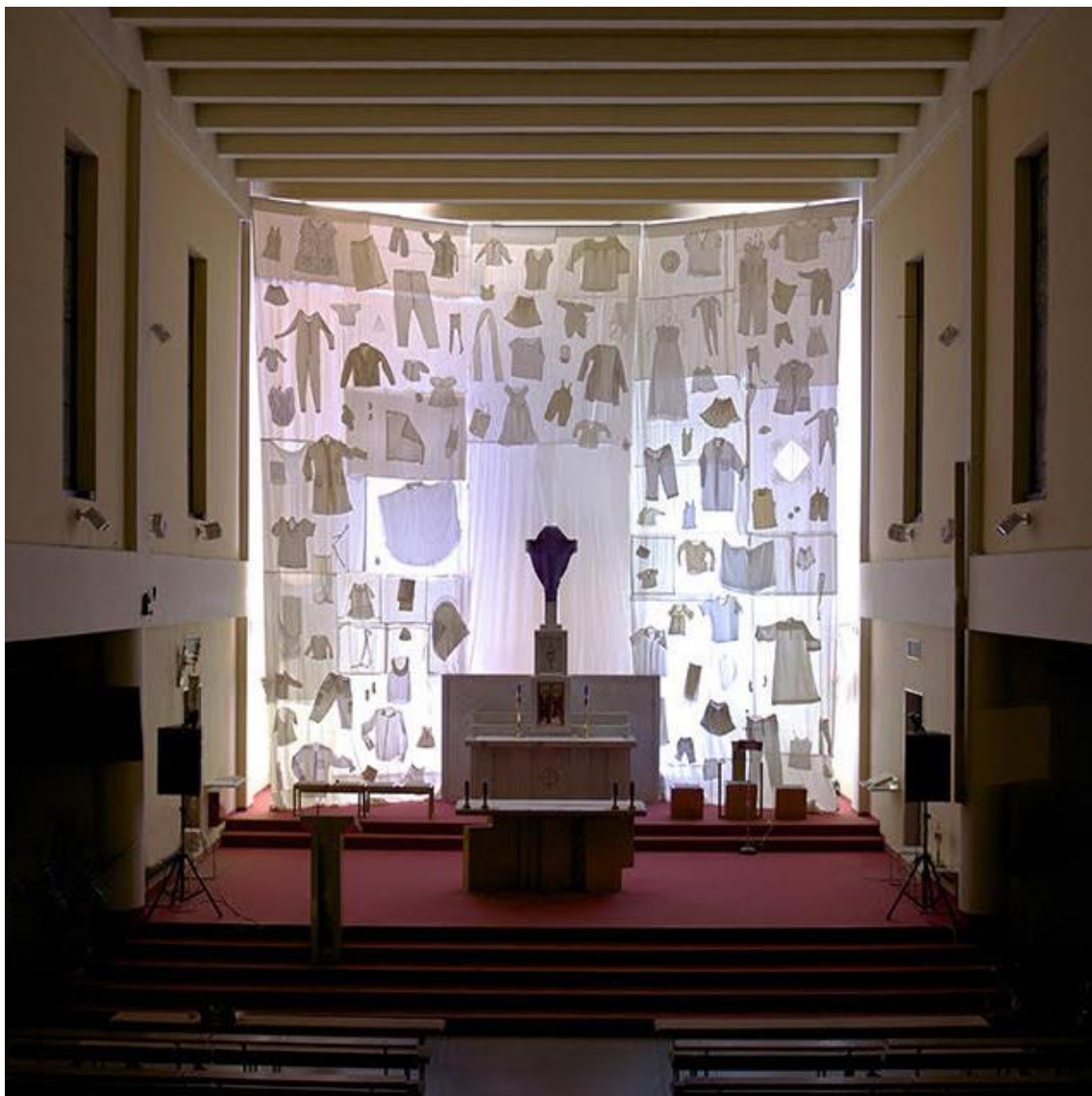
svätého Jozefa visela v liturgickom priestore slávnosti, navrhnutom pri príležitosti návštevy pápeža Františka v Šaštíne.

Obr. 79: *Vatican News*, 2021

Ďalej je autorkou intervencie do sakrálneho priestoru v kostole Saleziánov v Bratislave. Sadovská vytvorila pôstne plátno, ktoré prekrylo celú, zadnú časť kostola a vytvorila tak celkom novú apsidu. Plátno bolo vyskladané z osobných kúskov oblečenia bielej farby farníkov. Na spoločnej textílii tak boli vedľa seba svadobné šaty, tepláky, ponožka, košeľa.⁸⁹ Sadovskej sa podarilo vytvoriť autentické dielo a prienik obyčajných vecí so sakrálnymi priestorom. Toto dielo je zároveň mementom, že sakrálne umenie nemusí byť len honosné. Nesie v sebe otázku: Čo drobného zo svojho života môžeme dať Bohu?

⁸⁹ *Hrdina nosí brnenie, svätec je nahý* – Arcidiecézne múzeum Olomouc 2024, *Svätá rodina* – Roman Fecik Gallery, Bratislava, *Saints* – Art Books Coffee, Bratislava 2021,

Obr. 80: Dorota Sadovská, *Byť blízko*, 2020

Fotografie odrážajúce duchovný život však v kostoloch nevidíme, aj keď, ako sme demonštrovali v tejto práci, veľa z nich veľmi dobre nesie duchovnú atmosféru. Pritom by podobné fotografie do sakrálneho priestoru mohli priniesť celkom nový druh obohatenia. Kľúčová je však dočasnosť takejto intervencie.

3.2 Fotografické výstavy v sakrálnom priestore

Cirkev sa v súčasnosti často stretáva s výzvou adaptácie nových foriem umenia, a to aj umiestňovania ich do sakrálného priestoru. Tendenciou mnohých kňazov je uprednostňovať tradičné formy umenia, ktoré považujú za zrozumiteľné pre veriacich. Avšak, súčasná tvorba má potenciál priniesť do týchto miest novú dynamiku a možnosť reflexie nad duchovnými témami.

Napriek obavám niektorých cirkevných hodnostárov existuje v súčasnosti množstvo umelcov, ktorí dokázali vytvoriť diela komunikujúce s duchom kostola a sú nielen vhodné pre sakrálnu prostredie, ale aj inšpiratívne, premyslené a pôsobivé. Medzi takéto príklady patria napríklad: *Pôstny obraz* Stanislava Kolíbalu, *Prostrace* od Adrieny Šimotovej či *TXT* od Roberta V. Nováka. Všetky diela boli v kostole umiestnené v rámci akcie *Popelce* umelcov, len dočasne, počas pôstneho obdobia. Tieto intervencie nijak neohrozujú zmysel a dôstojnosť sakrálného priestoru, práve naopak, poskytujú nové perspektívy a podnety na zamýšľanie sa nad náboženskými témami. Vidíme v nich zároveň potenciál pre vytvorenie mosta medzi umením, cirkevným prostredím, vierou a verejnosťou. Sú schopné osloviť a zaujať diváka, nielen svojou estetickou hodnotou, ale aj hlbším, duchovným a filozofickým posolstvom.

Obr. 81: Stanislav Kolíbal, *Postní obraz*, 2011

Obr. 82: Adriena Šimotová, *Prostrace*, 2010

Obr. 83: Robert V. Novák, *TXT*, 2019

Chrám ponúka odtrhnutie od každodennej reality. Tento prechod z profánneho sveta do posvätného sveta so sebou prináša istú koncentráciu a stíšenie, ktoré sú pri pozorovaní obrazov nutné. Kaplnka sv. Jána Evanjelistu v Bratislave je príkladom aktívneho liturgického priestoru, ktorý svoju atmosféru využíva na dialóg s umením. Inštalácia **Nora Knapa** (1974) umiestnená do centra kaplnky je dobrou ukážkou takéhoto dialógu. Veľkoplošná, časozberná projekcia fotorafií s názvom *Samé od seba* (2015) znázorňuje postupné kvitnutie gaštana. Kvitnutie, ako symbol znovuzrodenia, visel nad obetným stolom a pozýval ľudí sústrediť sa na jedinečnosť prítomného okamihu.⁹⁰

Obr. 84: Nora Knap, *Samé od seba*, 2015

⁹⁰ KNAP. *BY ITSELF*. Online. In: Noroknap.sk. C2024. Dostupné z: <http://www.noroknap.sk/works-2010-2015/itself-0>. [cit. 2024-04-10].

Prirodzene, vstup nových foriem umenia, akým je aj fotografia, môže byť veľkým obohatením. Je tu však riziko, že bude pôsobiť rušivo a nesplynie s geniom loci. Jedným z kľúčových problémov však je, že kňazi nemajú znalosť estetiky a sú dezorientovaní v súčasnom, umeleckom a fotografickom svete. To potom prináša viaceré úskalia. Jedným z nich je správna inštalácia a adjustácia fotografií tak, aby komunikovali s prostredím, no zároveň neodvádzali pozornosť od duchovných aspektov miesta. Na ilustračných fotografiách je vidieť príklady, ako nevhodná inštalácia vytvára rušivý kontrast s architektúrou a duchovnou atmosférou kostola. Železné konštrukcie, nevhodné stojany či nesprávne umiestnenie, v týchto prípadoch vytvárajú estetickú disharmóniu a môžu rozptyľovať. Vidíme to napríklad na výstave zobrazujúcej návštevu Svätého otca. Fotografie sú od spoločenstva **Človek a viera** a výstava sa uskutočnila v trnavskej katedrále sv. Jána Krstiteľa.⁹¹

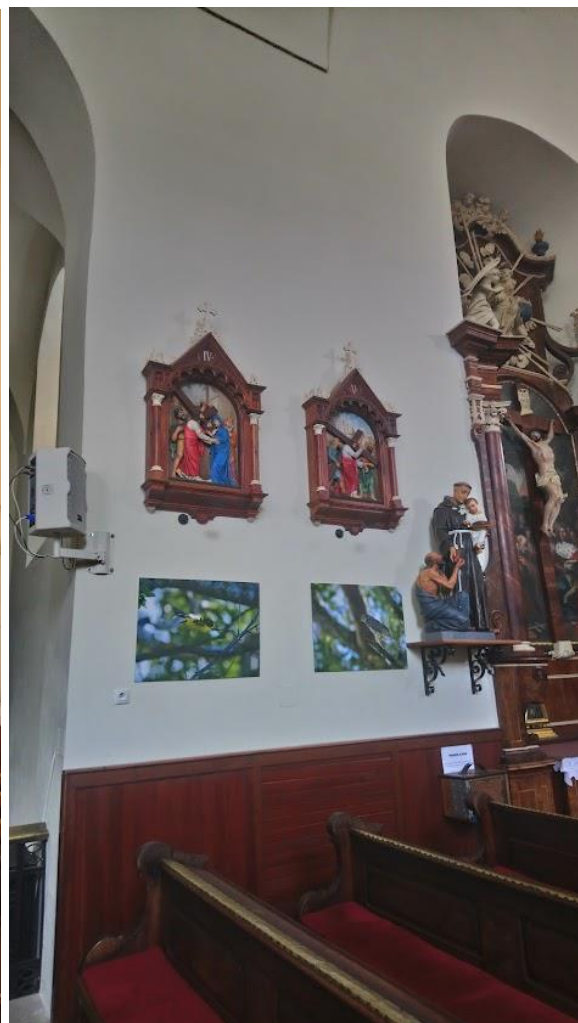
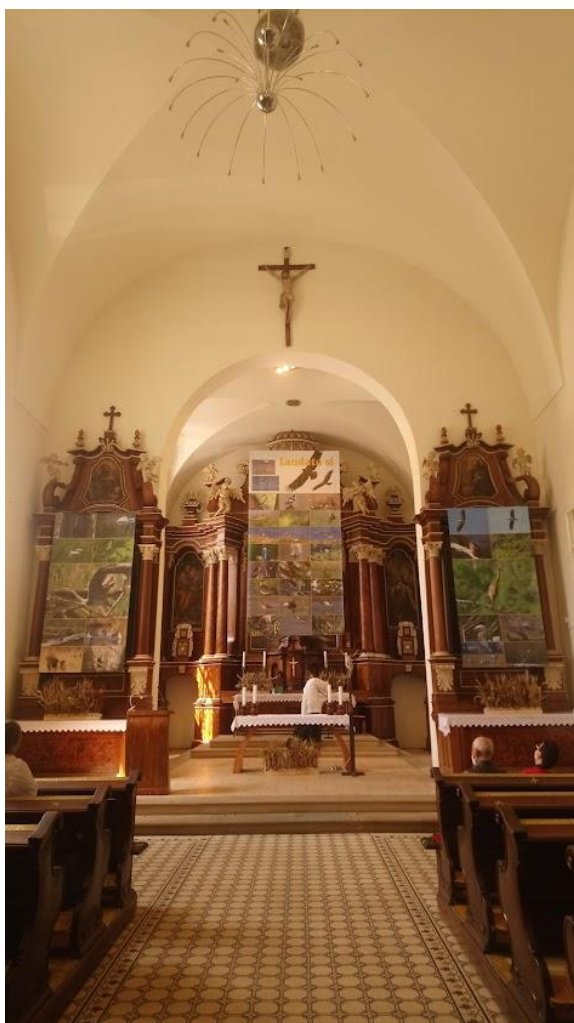
Obr. 85: Človek a viera, 2023

Je zaujímavé pozorovať, ako fotografie zakrývajú vedľajší oltár, teda jedno z najhlavnejších miest v kostole. Vytvorili akúsi stenu. Človek teda nevníma fotografie v kontexte s priestorom, ktorý tu stratil všetku esenciu. Ďalším problémom je obsah

⁹¹ ČLOVEK A VIERA. *Otvorenie výstavy fotografií z návštevy pápeža Františka, Trnava*. Online. In: ČLOVEK A VIERA. Clovekaviera.sk. 2023. Dostupné z: <https://www.clovekaviera.sk/detail-galerie/0a6dd776-c6b4-4fdd-93cb-06f71366a8e0>. [cit. 2024-03-23].

samotných fotografií. Ak sa jedná o témy, ktoré nie sú relevantné pre duchovný život, môžu takéto fotografie pôsobiť nepatrične. Častým námetom výstav v sakrálnych priestoroch sú rozličné reportáže, napríklad o pápežovej návšteve Slovenska.

Je veľmi dôležité, aby umelci a cirkev spolupracovali na hľadaní spôsobov, ako umenie a duchovný život vzájomne obohacovať, a aby zachovali rešpekt voči potenciálu vyjadrenia duchovných tém aj prostredníctvom fotografie. Toto médium disponuje nespočetným množstvom krásneho obrazu, ako sme sa presvedčili v tejto práci. Preto je nutné dať konečne fotografii šancu využiť všetok potenciál, ktorým disponuje.

Obr. 86 (vľavo): Lucia Fišerová, kostol Kapucínov, Bratislava, 2021

Obr. 87 (vpravo): Lucia Fišerová, kostol Kapucínov, Bratislava, 2021

Obr. 88: *Muzika očima Miloše Truhláře*, kostel sv. Jana Nepomuckého, Kutná hora, 2022

Obr. 89: *Ján Pavol II. a Slovensko*, Kostol sv. Cyrila a Metoda, Piešťany, 2023

Obr. 90: Francesco Zizola, *Neprístojný pohľad*, Odsvätený Kostol klarisiek v Bratislave, 2018

Obr. 91: *Brána naděje*, Kostol Navštívenia P. Márie, Zašová, 2021

ZÁVER

V práci sme sa venovali vizuálnemu zobrazeniu duchovného života formou fotografie. Zaoberali sme sa témou vnímania kontemplatívnych fotografií, zátiší či dokumentárnych fotografií, ktoré sa venujú duchovnému životu kresťana.

Interpretované fotografie a fotografické série sme zasadili do teoretického a historického kontextu tejto problematiky. Táto téma je široká, venujeme sa aj fotografiám, ktoré na prvý pohľad nemusia evokovať duchovný život, no obsahujú rôzne vizuálne alebo interpretačné vodítka. Preto sme na základe zozbieraného materiálu rozdelili fotografie do troch hlavných skupín, ktorými sú: posvätný priestor, náboženský predmet a duchovné konanie. V závere sme sa venovali výstavnému priestoru a tomu, ako je médium fotografie vnímané v kontexte sakrálneho priestoru. V tomto kontexte má fotografia potenciál pôsobiť skôr ako kontemplatívny/vyprázdnený obraz, než ako reportáž o návšteve pápeža alebo iných sakrálnych udalostiach.

Veríme, že táto práca ukázala, že aj keď sa toto médium zdá byť príliš konkrétne, jeho krása tkvie práve v tom, že fotografia je úplne slobodná a svojou ľahkosťou dokáže zachytiť ten najmenší detail, ktorý sa po odfotografovaní stane obrazom, tak veľkolepým, že dokáže stíšiť okolitý svet.

ZOZNAM POUŽITÉJ LITERATURY

ARTALK. TZ: *Pavel Vavroušek v Leica Gallery*. Online. In: Artalk.info. 2022. Dostupné z: <https://artalk.info/news/tz-pavel-vavrousek-v-leica-gallery>. [cit. 2024-04-05].

AUGUSTYN, Hein. *Early Christian Art and Architecture*. Online. In: Medium.com. 2024. Dostupné z: <https://medium.com/@hein.augustyn/early-christian-art-and-architecture-7cc15db37ddc>. [cit. 2024-03-07].

BARTLOVÁ, Milena. Ikona a posvátné: Středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou. In: *Skutečná přítomnost*. Praha: Argo, 2012, s. 109. ISBN 978-80-257-0542-1.

BARTLOVÁ, Milena. Reprezentace a podobnost. In: *Skutečná přítomnost: Středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Argo, 2012, s. 90. ISBN 978-80-257-0542-1.

BERVILLE, Marc. *Ari Kakkinen Whitenesses*. Online. In: BERVILLE, Marc. Actuphoto. 2012. Dostupné z: <https://actuphoto.com/8214-ari-kakkinen-whitenesses.html>. [cit. 2023-12-11].

BLÁHA, Jaroslav a ŠAMŠULA, Pavel. Důvěra ve smysly a rozum. In: *Průvodce výtvarným uměním II*. 2. vydání. Praha: SPL – PRÁCE, 2005, s. 10-13. ISBN 80-86287-33-5.

BONA, Paolo. *Free Spirit*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/paolo-bona?modal=project-593620>. [cit. 2024-01-07].

CARF. *Zoznáňte sa s rôznymi posvätnými nádobami a liturgickými predmetmi*. Online. In: Fundacioncarf.org. 2023. Dostupné z: <https://fundacioncarf.org/sk/posvatne-nadoby-liturgicke-predmety/>. [cit. 2024-04-05].

CASTELLANA, Elio. *Perhaps, the imminence of a revelation that is not produced*. Online. In: Lensculture.com. 2017. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/elio-castellana> [cit. 2024-01-07].

ČLOVEK A VIERA. *Otvorenie výstavy fotografií z návštevy pápeža Františka, Trnava*. Online. In: ČLOVEK A VIERA. Clovekaviera.sk. 2023. Dostupné z: <https://www.clovekaviera.sk/detail-galerie/0a6dd776-c6b4-4fdd-93cb-06f71366a8e0>. [cit. 2024-03-23].

ENCYKLOPEDICKÝ ÚSTAV. *Kostol*. Online. In: CENTRUM SPOLOČNÝCH ČINNOSTÍ SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED, ENCYKLOPEDICKÝ ÚSTAV. Beliana.sav.sk. 2022. Dostupné z: <https://beliana.sav.sk/heslo/kostol>. [cit. 2024-03-08].

FÍŠEROVÁ, Lucia. *Kontemplace. Fotograf*. 2017, roč. 16, č. 29, s. 3. ISSN 1213-9602.

FITTOZ, İpek a BERKIN, Genco. *Space, light and beliefs: The use of daylighting in churches and mosques*. Online. *Arkitekt*. 74., 2007. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/256715298_Space_Light_Beliefs_The_Use_of_Daylighting_in_Churches_and_Mosques. [cit. 2023-12-09].

GARCES, Jorge Fernandez. *Crucifixions in the 21st Century*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/jorge-fernandez-garces?modal=project-35190>. [cit. 2024-01-07].

GEMZA, Štefan. *Vznik, vývoj a současné prejavy mariánskeho kultu na príklade pútnického miesta Marianka*. Online, Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2014. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/za89o/BP_Gemza.pdf. [cit. 2023-12-09].

GOMBRICH, Ernst. Predstavivosť a vidiny. In: *Príbeh umenia*. Ikar, 2017, s. 387–440. ISBN 978-80-551-5381-0.

GOMBRICH, Ernst. Každý svojou cestou. In: *Príbeh umenia*. Bratislava: Ikar, 2017, s. 133–141. ISBN 978-80-551-5381-0.

GUARDINI, Romano. Posvätný priestor. In: *O posvätných znameních*. Vyd. 2. Karmelitánske nakladateľstvá, 1992, s. 46. ISBN 80-85527-04-9.

GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Triáda, 2009. ISBN 978-80-87256-03-9.

HIGGINS, Charlotte. *Julia Margaret Cameron: soft-focus photographer with an iron will*. Online. In: The Guardian. 2015. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2015/sep/22/julia-margaret-cameron-victorian-portrait-photographer-exhibitions>. [cit. 2023-12-20].

HOUKAL, Jan. Křesťan a svátosti aneb Kde působí Pán Ježíš nejzřejměji. In: HOUKAL, Jan. *Co se děje v kostele?* Praha: Portál, 2015, s. 38–47. ISBN 978-80-262-0798-6.

HUYGHE, René. Umění, život a ideje: Malířství. In: *Encyklopedie Umění Renesance a Baroku*. Praha: Odeon, 1970, s. 338–340.

CHLUMSKÝ, Jan. *ATRIBUTY A JEJICH VÝZNAM*. Online. In: Catholica.cz. Dostupné z: <http://catholica.cz/?a=9>. [cit. 2024-04-05].

CHODAN, Przemysław. *Zbawienie przyjdzie przez kicz. Papież w Mocaku*. Online. In: Archiwum-obieg.u. 2014. Dostupné z: <http://archiwum-obieg.u-jazdowski.pl/recenzje/33068>. [cit. 2024-03-10].

CHRISTIANITAS. *Všetko o oltári. Poznáte, čo znázorňujú jeho časti?* Online. In: Christianitas.sk. 2021. Dostupné z: <https://christianitas.sk/vsetko-o-oltari-poznate-co-znazornuju-jeho-casti/>. [cit. 2023-12-17].

CHURCH OF ENGLAND IN DEVOTION. *Devon artist recreates Exeter Cathedral Madonna and child painting to show realities of modern parenting*. Online. In: Devon artist recreates Exeter Cathedral Madonna and child painting to show realities of modern parenting. 2021. Dostupné z: <https://www.inyourarea.co.uk/news/devon-artist-recreates-exeter-cathedral-madonna-and-child-painting-to-show-realities-of-modern-parenting/>. [cit. 2024-01-05].

JEANRENAUD, Alphonse François. *Reliqueries at Cathedrale de Trier*. Online. In: Iphotocentral.com. C1999-2024. Dostupné z: <https://www.iphotocentral.com/common/detail.php/4096/16/0/147/1/16/1/7989>. [cit. 2024-03-08].

KNAP, Noro. *BY ITSELF*. Online. In: Noroknap.sk. C2024. Dostupné z: <http://www.noroknap.sk/works-2010-2015/itself-0>. [cit. 2024-04-10].

KVÍČALOVÁ, Anna. *Obraz a text ve středověkém křesťanském umění*. Online, Bakalářská práce, vedoucí Mgr. Jana Valtrová, Ph.D. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav religionistiky, 2009. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/i9ace/Kvicalova_Bc_prace.pdf. [cit. 2023-11-25].

LOCUS, Jan. *Devoted (Lannoo)*. Online. In: LOCUS, Jan. Janlocus.com. Dostupné z: https://www.janlocus.com/devoted_book/. [cit. 2024-01-05].

LOPEZ, Gina. *Hidden Presence*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/gina-lopez-2?modal=project-594726>. [cit. 2024-01-05].

LOUČKOVÁ, Debora. *Chrám srdce*. Online. In: Arf.works. 2020. Dostupné z: <https://www.arf.works/student/debora-louckova/>. [cit. 2023-12-09].

LYNTON, Holly. *Bare Handed*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/holly-lynton?modal=project-13579>. [cit. 2024-01-07].

MARIEN, Mary. High Art Photography. In: *Photography: A Cultural History*. 3. vyd. London: Laurence King Publishing, 2010, s. 88. ISBN 978-0-205-70800-0.

MAZUR, Adam. *The Decisive Moment: New Phenomena in Polish Photography Since 2000*. Kraków: Karakter Publishers, 2012. ISBN 9788362376209.

MCGAHAN, Tom. *I Am Always Here*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/projects/1130909-i-am-always-here>. [cit. 2024-01-06].

MEDŘÍKOVÁ, Petra. Šlechta se baví. In: *Volný čas objektivem šlechty*. Praha: Národní památkový ústav, 2016, s.65-66. ISBN 978-80-7480-071-9.

MENNEKES, Friedhelm. Nové umění ve starém kostele. In: *Nadšenie a pochybnosť*. Praha: Triáda, 2012, s. 11. ISBN 80-7474-057-2.

METMUSEUM. *The Seven Words*. Online. In: THE MET. Metmuseum.org. C2000-2024. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/269295>. [cit. 2024-03-06].

MIKLOŠKO, František. Putovanie Matúša Zajaca za fotografiou. Online. In: *Forms of Faith*. Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011, s. 5. Dostupné z: http://www.zajacphoto.com/files/documents/book_matus_zajac.pdf. [cit. 2024-01-06].

MILANÉS, Adrián Fernández. *The threshold of uncertainty II*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/projects/1050147-the-threshold-of-uncertainty-ii>. [cit. 2024-01-07].

MOIOLI, D. a SUDBRACK, Josef. *Mystika*. Online. In: Teologicketexty.cz. C2004-2018. Dostupné z: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2007-2/Poezie-a-krestanska-mystika-v-nenabozenskem-svete.html>. [cit. 2024-03-22].

OLEJNICZAK, PAWEŁ. *Proč nový polský dokument?* Online, Bakalářská práce, vedoucí Vladimír Birgus. Slezská univerzita v Opavě: Slezská univerzita, Fakulta filosoficko – přírodovědecká, Institut tvůrčí fotografie, 2010. Dostupné z: <http://www.itf.cz/dokumenty/praca-druk-poj.pdf>. [cit. 2024-02-13].

OLŠOVSKÝ, Jiří. Pojem paradoxní zbožnosti. Online. In: *Kierkegaard – niternost a existence: úvod do Kierkegaardova myšlení*. Praha: Akropolis, 2005, s. 57. ISBN 80-86903-08-7. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/11648/140036651.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [cit. 2023-12-08].

PALACIOS, Alejandra Cárdenas. *Overly-present, divine presence*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/projects/15491-overly-present-divine-presence>. [cit. 2024-01-07].

PLHÁK, Vojtěch. *Otillie*. Online. In: Arf.works. 2021. Dostupné z: <https://www.arf.works/student/vojtech-plhak/>. [cit. 2024-01-05].

POSPĚCH, Tomáš. *Blátivé pastorále*. Online. In: Jindrichstreit.cz. 2006. Dostupné z: <http://www.jindrichstreit.cz/texty/#>. [cit. 2024-02-16].

POSPĚCH, Tomáš. *Pavel Vavroušek – Nová Sedlica (CZ)*. Online. In: CYTYLIFE. 2023. Dostupné z: <https://www.citylife.sk/vystava/pavel-vavrousek-nova-sedlica-cz>. [cit. 2023-12-21].

PRAMENE, Pramene. *Čo je umenie duchovného života?* Online. In: Youtube. 2024. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=IVwnS45g3hg&list=WL&index=1>. [cit. 2024-02-16].

RIDER, Paul. *Penance*. Online. Lens Culture. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/projects/1682251-penance>. [cit. 2023-12-09].

RÍMSKOKATOLÍCKA FARNOSŤ KRÁĽOVNEJ POKOJA V PREŠOVE. *Krst*. Online. In: RÍMSKOKATOLÍCKA FARNOSŤ KRÁĽOVNEJ POKOJA V PREŠOVE. Kralovnapokoja.sk. Dostupné z: <https://kralovnapokoja.sk/sk/content/krst>. [cit. 2024-01-05].

RYDET, Zofia. *Presence*. Online. In: Zofiarydet.com. C2016–2019. Dostupné z: <https://zofiarydet.com/en/pages/about-cycle/obecnosc>. [cit. 2024-03-10].

SAJDOKOVÁ, Anna. *Boží služby*. Online. In: Arf.works. 2015. Dostupné z: <https://www.arf.works/absolvent/anna-sajdok/>. [cit. 2024-01-07].

SALLERAS, Carlos. *The rationalization of feelings*. Online. In: Lensculture.com. 2011. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/carlos-collado-salleras?modal=project-416760> . [cit. 2024-01-07].

SCHWARTZ, Gary. Malby: Život a osud člověka. In: *Hieronymus Bosch: Cesta do nebe a pekla*. 2. vyd. Praha: Euromedia Group, 2016, s. 174–175. ISBN 978-80-242-5228-5.

SKALICKÝ, Matěj. *Sedět u ohně a kouřit*. Online. In: ČASOPIS FOTOGRAF. Fotografmagazine.cz. 2017. Dostupné z: <https://fotografmagazine.cz/?magazine=matej-skalicky>. [cit. 2024-01-07].

ŠMOK, Jan. *FOTO: V kostele sv. Jana Nepomuckého začala výstava fotografií Miloše Truhláře*. Online. In: Kutnohorsky.denik.cz. 2022. Dostupné z: <https://kutnohorsky.denik.cz/volny-cas/foto-v-kostele-sv-jana-nepomuckeho-zacala-vystava-fotografii-milose-truhlare-202.html>. [cit. 2024-03-23].

TARKOWSKA, Monika. *Prayers*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/projects/726514-prayers> . [cit. 2024-01-07].

TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA. *V kostole v Piešťanoch je výstava fotografií Ján Pavol II. a Slovensko*. Online. In: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA. Tkkbs.sk. 2023. Dostupné z: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20231120047>. [cit. 2024-03-23].

TOMAN, Rolf a BORNGÄSSEROVÁ, Barbara. In: *Baroko*. Vyd. 2. Slovart, 2007, 6, 374-375. ISBN 978-80-7209-771-5.

TOMLINSON, Alys. *Ex-Voto*. Online. In: Alys Tomlinson Portfolio. 2019. Dostupné z: <http://www.alystomlinson.co.uk/personal/ex-voto/>. [cit. 2023-12-09].

YOSHA, Dafna. *Baptism*. Online. In: Lensculture.com. Dostupné z: <https://www.lensculture.com/search/projects?q=baptism&modal=project-836021-baptism>. [cit. 2024-01-06].

ZEZULA, Galerie. *Svatovítská katedrála objektivem Josefa Sudka*. Online. In: IUmeni.cz. 2019. Dostupné z: <https://www.iumeni.cz/clanky-recenze/aukcni-zpravodajstvi/2019-svatovitska-katedrala-objektivem-josefa-sudka/>. [cit. 2023-12-21].

ŽÚBOROVÁ – NĚMCOVÁ, Marie. *Ukřižovanie Ježiša Krista*. Online. In: Encyklopédia kresťanského umenia. C2024. Dostupné z: <https://eku.informacie.sk/index.php/obsah/encyklopedia-krestanskeho-umenia>. [cit. 2024-03-22].

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok 1 Anna Grayson, Our Lady of Lewisham. 2021	12
https://www.inyourarea.co.uk/news/devon-artist-recreates-exeter-cathedral-madonna-and-child-painting-to-show-realities-of-modern-parenting/ .	
Obrázok 2 Raffael Santi. Madonna Della Sedia. 1513 – 1514	12
https://www.inyourarea.co.uk/news/devon-artist-recreates-exeter-cathedral-madonna-and-child-painting-to-show-realities-of-modern-parenting/ .	
Obrázok 3: Neznámy autor, Krst, približne 3. storočie	15
https://thehymnsociety.org/our-inheritance-second-sunday-of-easter-year-a/	
Obrázok 4: Neznámy autor, Zázrak s chlebmi a rybami, približne 4. storočie.....	16
https://www.alamy.com/english-the-miracle-of-the-loaves-and-fishes-basilica-di-sant-apollinare-nuovo-ravenna-italy-6th-century-01-anonymous-miracle-of-the-loaves-and-fishes-28-february-2014-123324-unknown-feeding-the-multitude-santapollinare-nuovo-ravenna-image184979270.html	
Obrázok 5: Robert Campin, Zvestovanie, 15. storočie	17
https://www.collegesidekick.com/study-guides/arhistory2-91/campins-merode-altarpiece	
Obrázok 6: Hieronymus Bosch, Sedem smrteľných hriechov a štyri posledné veci, 1500 .	18
https://impresspic.com/sk/e-shop/hieronymus-bosch-sedem-smrteľnych-hriechov-a-styri-posledne-veci-the-seven-deadly-sins-and-the-four-last-things-reprodukcia-reprodukcia?kategoria=hieronymus-bosch	
Obrázok 7: Caravaggio, Obrátenie sv. Pavla, 1600	19
https://www.vaticannews.va/cs/cirkev/news/2022-01/obraceni-svateho-pavla-v-umeni-momentka-znovuzrozeni.html	
Obrázok 8: Louis Daguerre, Kabinet kuriozít, Obr. 8: Louis Daguerre, Kabinet kuriozít, 1837	21
https://sellugsk.live/product_details/55855935.html	
Obrázok 9: Alphonse François Jeanrenaud, Relikvie v katedrále Trevír, 1850	22
https://www.iphotocentral.com/showcase/showcase-view.php/16/0/147/1/16/1	
Obrázok 10: Oscar Rejlander, Dve cesty života, 1857	23
https://digitalimageandculture.wordpress.com/2016/03/04/rejlander-jeff-wall-tableau-vivant/	
Obrázok 11: Roger Fenton, Ročné obdobia, 1854.....	24
https://www.rct.uk/resources/living-pictures	
Obrázok 12: Fred Holland Day, Sedem posledných slov, 1898	25
https://www.metmuseum.org/art/collection/search/269295	
Obrázok 13: František Drtikol, Ukrižovaná žena, 1913	26
https://www.mutualart.com/Artwork/Femme-crucifixe/52EC8BFACF17FE1A	

Obrázok 14: Julia Margaret Cameron, Madona Penserosa, 1864	27
https://sk.pinterest.com/pin/107242034850623756/	
Obrázok 15: Josef Sudek, Chrám sv. Víta, 1924-1928.....	28
https://artblart.com/tag/josef-sudek-st-vitus-cathedral/	
Obrázok 16: Pavel Vavroušek, Nová Sedlica, 1970	29
https://magazin.aktualne.cz/foto/unikatni-snimky-jak-se-zilo-v-nejvychodnej-si-vesnici-ceskosl/r~ef3b9e5c746811ec8a900cc47ab5f122/r~57a30038746a11ec9106ac1f6b220ee8/	
Obrázok 17: Markéta Luskáčová, Pútnici, 1966-1974	30
https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.UP-DK_997-g	
Obrázok 18: Jindřich Štreit, Brána naděje, 1991	30
https://robertvanogallery.com/jindrich-streit-kazdy-clovek-je-uzasna-individualita/	
Obrázok 19: Zofia Rydet, Prítomnosť, 1984-1985	31
https://zofiarydet.com/en/pages/about-cycle/obecnost	
Obrázok 20: Zofia Rydet, Prítomnosť, 1984-1985	31
https://zofiarydet.com/en/pages/about-cycle/obecnost	
Obrázok 21: Zofia Rydet, Prítomnosť, 1984-1985	32
https://zofiarydet.com/en/pages/about-cycle/obecnost	
Obrázok 22: Jan Svoboda, Stôl VI, 1971.....	33
https://sbirky.moravska-galerie.cz/dilo/CZE:MG.MG_6007	
Obrázok 23: Matěj Skalický, Sedět u ohně a kouřit, 2016	34
https://fotografmagazine.cz/?magazine=matej-skalicky	
Obrázok 24: Debora Loučková, Chrám srdce, 2020	38
https://www.arf.works/student/debora-louckova/	
Obrázok 25: Debora Loučková, Chrám srdce, 2020	38
https://www.arf.works/student/debora-louckova/	
Obrázok 26: Ari Kakkinen, Whiteneses, 2004-2005	39
https://www.artsy.net/artist/ari-kakkinen	
Obrázok 27: Carlos Salleras, The Rationalization of Feeling, 2011	40
https://www.lensculture.com/carlos-collado-salleras?modal=project-416760	
Obrázok 28: Carlos Salleras, The Rationalization of Feeling, 2011	40
https://www.lensculture.com/carlos-collado-salleras?modal=project-416760	
Obrázok 29: Paul Rider, Penance, 2019	41
https://www.lensculture.com/projects/1682251-penance	
Obrázok 30: Paul Rider, Penance, 2019	41

https://www.lensculture.com/projects/1682251-penance	
Obrázok 31: Alys Tomlinson, Ex Voto, 2019	42
http://www.alystomlinson.co.uk/personal/ex-voto/	
Obrázok 32: Alys Tomlinson, Ex Voto, 2019	42
http://www.alystomlinson.co.uk/personal/ex-voto/	
Obrázok 33: Tom McGahan, I Am Always Here, 2001	43
https://www.lensculture.com/projects/1130909-i-am-always-here	
Obrázok 34: Tom McGahan, I Am Always Here, 2001	44
https://www.lensculture.com/projects/1130909-i-am-always-here	
Obrázok 35: Monika Chrabaszcz Tarkowska, Prayers, 2019	45
https://www.lensculture.com/projects/726514-prayers	
Obrázok 36: Monika Chrabaszcz Tarkowska, Prayers, 2019	45
https://www.lensculture.com/projects/726514-prayers	
Obrázok 37: Ivan Pinkava, Mensa, 2016	47
https://art.ceskatelevize.cz/inside/fotografove-v-hledacku-ivan-pinkava-umeni-ktere-neznepokouje-se-blizi-kyci-C5vDT	
Obrázok 38: Eric Schuett, Village Queens, 2008-2011	48
https://www.lensculture.com/projects/638241-village-queens-the-last-wome	
Obrázok 39: Eric Schuett, Village Queens, 2008-2011	48
https://www.lensculture.com/projects/638241-village-queens-the-last-wome	
Obrázok 40: Anna Sajdok, Boží Služby, 2015	49
https://www.arf.works/absolvent/anna-sajdok/	
Obrázok 41: Anna Sajdok, Boží Služby, 2015	49
https://www.arf.works/absolvent/anna-sajdok/	
Obrázok 42: Holly Lynton, Bare Handed, 2007 – 2021	50
https://www.lensculture.com/holly-lynton?modal=project-13579	
Obrázok 43: Holly Lynton, Bare Handed, 2007 – 2021	50
https://www.lensculture.com/holly-lynton?modal=project-13579	
Obrázok 44: Alejandra Cárdenas Palacios, Overly-present, divine presence	51
https://www.lensculture.com/projects/15491-overly-present-divine-presence	
Obrázok 45: Adrian Fernández, The Threshold of Uncertainty II	52
https://www.lensculture.com/adrian-fernandez-milanes?modal=project-1050147	
Obrázok 46: Adrian Fernández, The Threshold of Uncertainty II	52
https://www.lensculture.com/adrian-fernandez-milanes?modal=project-1050147	
Obrázok 47: Elio Castellana, Perhaps, the Imminence of a Revelation that is not Produced, 2017	53

https://www.lensculture.com/elio-castellana	
Obrázok 48: Elio Castellana, Perhaps, the Imminence of a Revelation that is not Produced, 2017	53
https://www.lensculture.com/elio-castellana	
Obrázok 49: Peter Pikulík, bez názvu, 2023.....	54
https://www.tumblr.com/niecoviach	
Obrázok 50: Peter Fuss, Monuments, 2007	55
http://archiwum-obieg.u-jazdowski.pl/recenzje/33068	
Obrázok 51: Peter Fuss, Monuments, 2007	55
http://archiwum-obieg.u-jazdowski.pl/recenzje/33068	
Obrázok 52: Peter Fuss, Monuments, 2007	55
http://archiwum-obieg.u-jazdowski.pl/recenzje/33068	
Obrázok 53: Przemysław Pokrycki, Rituály prechodu, 2005	56
https://hiperrealizm.blogspot.com/2011/05/pokrycki-les-rites-de-passage-pierwsze.html	
Obrázok 54: Przemysław Pokrycki, Rituály prechodu, 2005	56
https://www.szerokikadr.pl/fotograf-miesiaca/przemyslaw-pokrycki#PhotoSwipe1712475700635	
Obrázok 55: Przemysław Pokrycki, Rituály prechodu, 2005	57
https://www.szerokikadr.pl/fotograf-miesiaca/przemyslaw-pokrycki#PhotoSwipe1712475700635	
Obrázok 56: Wojtech Plhák, Otlie, 2021	57
https://arf.works/student/vojtech-plhak/	
Obrázok 57: Wojtech Plhák, Otlie, 2021	58
https://arf.works/student/vojtech-plhak/	
Obrázok 58: Wojtech Plhák, Otlie, 2021	58
https://arf.works/student/vojtech-plhak/	
Obrázok 59: Anna Sajdok, Miriam, 2014/2015.....	59
Archív Mgr. Lucii Fišerovej, Ph.D.	
Obrázok 60: Anna Sajdok, Miriam, 2014/2015.....	59
Archív Mgr. Lucii Fišerovej, Ph.D.	
Obrázok 61: Jan Cága, Sestry, 2021	60
http://caga.cz/photo/sisters/	
Obrázok 62: Jan Cága, Sestry, 2021	61
http://caga.cz/photo/sisters/	
Obrázok 63: Paola Bona, Free Spirit, 2018	62
https://www.lensculture.com/paolo-bona?modal=project-593620	

Obrázok 64: Paola Bona, Free Spirit, 2018	63
https://www.lensculture.com/paolo-bona?modal=project-593620	
Obrázok 65: Jan Locus, Devoted, 2012	64
https://www.janlocus.com/devoted_book/	
Obrázok 66: Jan Locus, Devoted, 2012	64
https://www.janlocus.com/devoted_book/	
Obrázok 67: Matúš Zajac, Forms of Faith, 1987- 2021.....	65
http://www.zajacphoto.com/files/documents/book_matus_zajac.pdf .	
Obrázok 68: Matúš Zajac, Forms of Faith, 1987- 2021.....	66
https://www.lensculture.com/paolo-bona?modal=project-593620	
Obrázok 69: Matúš Zajac, Forms of Faith, 1987- 2021.....	66
https://www.lensculture.com/paolo-bona?modal=project-593620	
Obrázok 70: Ľubo Stacho, Prvé sväté prijímanie, 1993- 1996	67
https://lubostacho.webnode.sk/fotogaleria/first-communion-and-consecration/	
Obrázok 71: Ľubo Stacho, Prvé sväté prijímanie, 1993- 1996	68
https://lubostacho.webnode.sk/fotogaleria/first-communion-and-consecration/	
Obrázok 72: Ľubo Stacho, Prvé sväté prijímanie, 1993- 1996	68
https://lubostacho.webnode.sk/fotogaleria/first-communion-and-consecration/	
Obrázok 73: Gina Lopez, Hidden Presence, 2018	69
https://www.lensculture.com/gina-lopez-2?modal=project-594726	
Obrázok 74: Gina Lopez, Hidden Presence, 2018	69
https://www.lensculture.com/gina-lopez-2?modal=project-594726	
Obrázok 75: Dafna Yosha, Baptism, 2018	70
https://www.lensculture.com/dafnayosha?modal=project-836021	
Obrázok 76: Dafna Yosha, Baptism, 2018	71
https://www.lensculture.com/dafnayosha?modal=project-836021	
Obrázok 77: Jorge Fernandez Garces, Crucifixions in the 21st Century.....	72
https://www.lensculture.com/jorge-fernandez-garces?modal=project-35190	
Obrázok 78: Jorge Fernandez Garces, Crucifixions in the 21st Century.....	72
https://www.lensculture.com/jorge-fernandez-garces?modal=project-35190	
Obrázok 79: Vatican News, 2021	75
https://www.vaticannews.va/sk/papez/news/2021-09/v-sastine-vrcholi-apostolska-cesta-papeza-frantiska.html#&gid=null&pid=3	
Obrázok 80: Dorota Sadovská, Byť blízko, 2020	76
https://www.archinfo.sk/kalendarium/dorota-sadovska-byt-blizko-finisaz.html#!&gid=100471&pid=3	

- Obrázok 81: Stanislav Kolíbal, Postní obraz, 2011 77
<https://www.farnostsalvator.cz/clanek/1636/stanislav-kolibal---postni-obraz-v-kostele-nejsv--salvatora-2011>
- Obrázok 82: Adriena Šimotová, Prostrace, 2010 78
<https://www.farnostsalvator.cz/clanek/1632/adriena-simotova---prostrace---popelecni-streda---velikonoce-2010>
- Obrázok 83: Robert V. Novák, TXT, 2019 78
<https://ctu-uk.cz/robert-v-novak>
- Obrázok 84: Noro Knap, Samé od seba, 2015 79
<http://www.noroknap.sk/works-2010-2015/itself-0>
- Obrázok 85: Človek a viera, 2023 80
<https://www.clovekaviera.sk/detail-galerie/0a6dd776-c6b4-4fdd-93cb-06f71366a8e0>
- Obrázok 86: Lucia Fišerová, kostol Kapucínov, Bratislava, 2021 81
 Archív Mgr. Lucii Fišerovej, Ph.D.
- Obrázok 87: Lucia Fišerová, kostol Kapucínov, Bratislava, 2021 81
 Archív Mgr. Lucii Fišerovej, Ph.D.
- Obrázok 88: Muzika očima Miloše Truhláře, kostel sv. Jana Nepomuckého, Kutná hora, 2022 82
<https://kutnohorsky.denik.cz/galerie/vernizaz-vystavy-fotografii-muzika-ocima-milose-truhlare-v-kostele-sv-jana-nepomuckeho-v-kutne-ho.html?photo=1&back=3956928627-28029-24>
- Obrázok 89: Ján Pavol II. a Slovensko, Kostol sv. Cyrila a Metoda, Piešťany, 2023 82
<https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20231120047>
- Obrázok 90: Francesco Zizola, Neprístojný pohľad, Odsvätený Kostol klarisiiek v Bratislave, 2018 83
<https://zurnal.pravda.sk/rozhovory/clanok/484295-nepristojny-pohlad/>
- Obrázok 91: Brána naděje, Kostol Navštívenia P. Márie, Zašová, 2021 83
https://www.okobeskyd.cz/wp-content/uploads/2021/09/IMG_2657.jpg

